

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI

KNJIŽEVNOST

MESEČNIK ZA UMETNOST IN ZNANOST

9

L. II. 1934
SEPTEMB.

VSEBINA: RADO JANČAR: TEHNOKRA-
CIJA / PETER ZDOVC: SEMENJ BELIH
SUZNJEV / IVO BRNCIČ: SIN / VLADI-
MIR MAJAKOVSKI: MEHIKA (ODLOMEK
IZ KNJIGE »MOJE ODKRITJE AMERIKE«)
/ BRATKO KREFT: SKOK SKOZI OKNO
(STUDIJA ZA »MESTO OB KANALU«.
KONEC) / RUDOLF ROJC: PESEM IZ
NOČI / BRATKO KREFT: FRAGMENT O
MAJAKOVSKEM / THEODOR PLIVIER:
V GOZDU PRI COMPIEGNE-U (ODLO-
MEK IZ ROMANA) / JOZE SLOKAN: NO-
VOSTI NA KNJIZNEM TRGU SLOVEN-
SKE MLADINSKE LITERATURE / I. B.:
A. CESAREC: BJEGUNCI / NATEČAJ
DRAMSKEGA STUDIJA NAR. GLEDALI-
ŠČA V ZAGREBU /

UREDNIK BRATKO KREFT

Vestnik „Enakosti“ iz Jesenic

Iz zgodovine razpusta jeseniške »Svobode«. Prva okrožnica (Dalje):

V letošnjem letu se je pa delo v podružnici na novo poživilo. Novo izvoljeni odbor je šel s podvojeno silo na delo, dasiravno je naletel na najmočnejše ovire. Izjave gotovih centralnih odbornikov, da novi podružnični odbor ne bo od centrale priznan, so prinašale v podružnico nervozno stanje. Napetost se je še povečala, ko je bila na kongresu odzvana pravica besede, dasiravno je bil soglasno izvoljen kot naš zastopnik. Vzrok temu so bile takozvane »javniške demonstracije« proti osebi predavatelja s. Štuklja, kjer je nekaj naših članov demonstrativno zapustilo njegovo predavanje. Oni so pač mnenja, da njegova predavanja ne odgovarjajo njegovemu dejanskemu udejstvovanju. Izrecno pa naglašamo, da vlada v naši podružnici demokracija, ki omogoča članstvu svobodno presojo in mišljenje o delovanju posameznikov v dobrobit proletariata. Članstvo tudi odločno obsoja nesodružno in naravnost uničevalno delo centrale z okrožnico proti izdani Čufarjevi knjigi »Februarska noč« in proti njemu samemu, o katerem vemo le to, da je z vso požrtvovalnostjo sodeloval pri Svobodi in pri naši podružnici.

Zato je vse graje in obsodbe vredno postopanje verifikacijskega odbora na letošnjem kongresu, ko je ta po nalogu centrale predlagal, da se gotovega dela naše delegacije obče ne prizna. Verifikacijski odbor je s tem prekorajčil vse meje, zlasti v marksističnem smislu, kajti s tem njegovim predlogom se je pogazila volja članstva in se tako že izrekla obsodba naše podružnice. Posebno pa se čudimo kongresu, kako je mogel sprejeti ta predlog. Naravnost nedopustljivo pa je, kako je kongres sploh kot neki socialistično vzgojni zbor mogel dopustiti centralni upravi, da je ob navzočnosti zastopnika politične oblasti v vidnem nasprotju z jeseniškim delovanjem blatilo našo delegacijo in ji denuncijantsko podtikalo levičarstvo.

Na sestanku naše podružnice dne 31. marca 1933. je naše članstvo vse navedene stvari spontano obsodilo v svrhu pravične obrambe odločnih ukrepov. Sledila je izključitev Cvetka Kristana, ker se je članstvo prepričalo o njegovem, podružničnem in splošnem kulturnem gibanju neiskrenem delovanju. Na sestanek pozvani predsednik s. Štukelj je pri tem odšel, ne da bi podal poročilo, radi katerega je bil pozvan in kar mu je dnevni red tudi omogočal.

Ker nam je bila na kongresu vsaka beseda vzeta, vam v obrambi za pravično vršitev naših dolžnosti za proletarsko kulturo s to okrožnico sporočamo naše stališče

in Vas sodružno pozdravljamo. (Podpisi.)

Druga okrožnica. — Vsem podružnicam »Svobode« v Sloveniji. — Splošni gospodarski in konzumni zadrugi r. z. z o. z. in podr. Saveza metalških radnika Jugoslavije — Jesenice. — Dragi sodrugi in sodružice! K naši okrožnici od 4. aprila 1933. si po soglasnem sklepu odbora dovoljujemo sporočiti vsem sodrugom in sodružicam po Sloveniji, da je bila naša podružnica Svobode — Jesenice takoj po odpošiljativni naše okrožnice od strani centralne uprave Svobode v Ljubljani razpuščena. Za komisarja upravitelja inventarnega imetja pa je bil postavljen Jeram Martin, član razpuščene podr. Ostali člani razpuščene podružnice, zavedajoč se svojih proletarskih pravic in dolžnosti in svesti si, da centralno vodstvo Svobode namenoma brskira jeseniško proletarsko vzgojno socialistično delo in voljo — niso klonili; nasprotno, napravili so odločen protest s tem, da so se zbrali v novem društvu »Enakost« (Delavsko kulturno društvo »Enakost«, Jesenice), ki jim bode le v nadomestilo razpuščene podružnice »Svoboda« Jesenice. Oblast njegovo osnovanje ni prepovedala. Centrala Svobode do danes še ni mogla obnoviti svoje podružnice po svoji volji, dasiravno je v ta namen zamenjala inventarnega

KNJIŽEVNOST

Št. 9.

1934

L. II

Rado Jančar:

TEHNOKRACIJA

Svetovna, posebno pa ameriška javnost v poslednjem času mnogo razpravlja o vprašanjih, ki so zvezana z novim tehnično-socialnim »pokretom«, ki ga poznamo pod imenom tehnokracija. Voditelji te struje trde, da so jih njihova znanstveno-tehnična raziskavanja privedla do takšnih zaključkov, da morajo vsi ostali družbeno-politični sistemi, kakor so kapitalizem, socializem, komunizem, fašizem, imperializem itd. odstopiti svoje mesto novemu družbeno-filozofskemu in tehničnemu sistemu — tehnokraciji. Kaj je bistvo tega novega »nauka«, ali je ta nauk sploh količkaj resen, v kakšnem razmerju je ta novi »sistem« do drugih socialno-političnih sistemov, kakšno je stališče poedinih družbenih razredov proti temu novemu odkritju meščanskih laži-učenjakov — to so vprašanja, ki se brez dvoma vsiljujejo slehernemu zavednemu bralcu, ki sliši ali bere o tehnokraciji in tehnokratih. Poizkusili bomo odgovoriti na ta vprašanja.

I. Govor števil in dejstev.

Tehnokrati so celih 10 let skrbno raziskavali 3000 vrst blaga, njih proizvodnjo, izgubo energije, produktivnost delavca, njihovo izmenjavo, cirkulacijo in uporabo. Rezultate tega raziskavanja so objavili v knjigi »The Energy Survey of Northern America«. Smisel teh rezultatov je v zaključku, da hitrost tehničnega napredka daleč presega razvoj kupne moči prebivalstva. Tak razvoj ne vodi samo do stalnega povečavanja brezposelnosti, temveč tudi do zastoja v razvoju tehnike. Navajamo nekaj števil in dejstev, ki so prišle na dan ob priliki svetovnega razpravljanja o tehnokraciji.

Leta 1929 je 205.640 delavcev, ki so zaposleni v ameriških tovarnah čevljev, izdelalo 365 milijonov parov čevljev, t. j. vsak delavec je izdelal na teden 35 parov. Ker pa ni toliko konzumentov, nastaja vprašanje, kaj bo s temi delavci, kaj bo s to industrijsko panogo, ki se bo brez dvoma izpopolnjevala zmerom bolj.

Leta 1929 je izdelalo 2730 opekarn z 39.000 delavcev v Ameriki 8 milijard opek. To količino pa bi izlahka izdelalo 6—7 mo-

dernih opekarn, ki bi vsaka zaposlila 100 delavcev. In kaj bo z ostalimi?

Če bi prepustili proizvodnjo moke v Ameriki najmodernejšemu mlinu v Mineapolisu, — pod pogojem, da se izkoristi celotno proizvodno kapaciteto tega ogromnega mlina —, potem bi lahko 17 delavcev z enoletnim delom zadovoljilo potrebe Amerike po moki, 27.000 delavcev pa, ki jih dandanes zaposluje ameriška mlinska industrija, bi bilo vrženo na cesto v naročje lakote in smrti.

V okrožju Mesaba je l. 1929 en delavec proizvedel 20.000 ton železne rude, ostalih 28.000 rudarjev pa v istem letu 75.000.000 ton. Kaj bo s temi 70.000 rudarjev, če bi način proizvodnje iz Mesabe prenesli in uporabili v drugih rudnikih?

Na podlagi podatkov T. G. Tryon-a (citirano po Pfeifferju: »Erlösung durch die Maschine?«) se nesorazmerje med porastom energetskih sil, proizvodnjo in prebivalstvom zemeljske krogle stalno veča. Če vzamemo kot 100 stanje iz l. 1899, potem so energetske sile (v uporabi) znašale 310, proizvodnja 260, prebivalstvo pa samo 155.

Po računih tehnokratov polovica brezposelnih v Ameriki nikoli več ne bo našla zaposlitve, in to niti v slučaju prebroditve današnje krize. Kajti, povdarjajo povsem pravilno tehnokrati, tudi tovarne, ki bi obnovile delo, bodo uvedle nove stroje, novo izpopolnjevanje proizvodnje in morje nezaposlenih bo raslo znova. Za leto 1934 prerokujejo tehnokrati, da bo samo v severni Ameriki 25 milijonov brezposelnih.

Po podatkih tehnokratov se je industrijsko izkoriščena človeška sila povečala v poslednjih 100 letih polnih 9 milijonkrat in od tega v poslednji 30 letih — 8.866.000 krat.

To so številke in dejstva ene vrste. Tehnokrati se opirajo tudi na številke in dejstva drugačne vrste.

Tehnokrati povdarjajo tole trditev: »Bogastvo sveta sloni na njegovih dolgovih.« Kdor je bogat, ta je upnik. Tehnologija se razvija s tako hitrimi koraki, da postajajo podjetja zastarela, še preden so pričela obratovati. Tehnokrati navajajo primer trdke »Insull« v Chikagu, ki je l. 1903 naročila turbino, in jo je morala že l. 1909. zavreči kot »zastarelo«, procenti in amortizacija za to turbino pa se računajo in plačujejo še danes. Nemški inženjer Pfeiffer takole formulira ta kapitalistični circulus vitiosus: »Še preden so resnično plačani stari dolgovi, se že delajo novi, da bi bilo moči »držati korak«... Izposojajo si, da bi zaslužili. Da bi lahko plačali procente za stari dolg, delajo nove dolgove, zaslužijo, spet plačujejo procente na procent in na dolg itd.«

Rezultat takega razvoja je gigantski porast privatnega in javnega zadolženja. Po računih tehnokratov dosegajo industrijski dolgovi Severne Amerike fantastično vsoto 218 milijard dolarjev. Samo procenti za te dolgove požro polovico celotnega nacionalnega dohodka Amerike.

Tehnokrati navajajo številke in dejstva, ki slikovito rišejo parazitstvo današnjega družbenega sistema. Ne skrivajo pred javnostjo resnice, ki je bila poznana že pred njimi, da namreč tovarnarji ne uvajajo novih strojev zategadelj, da bi olajšali delo svojim delavcem ali zato, da bi napravili blago cenejše, temveč zato, da povišavajo zaslužek. Številke in dejstva, ki jih navajajo tehnokrati v tej smeri, samo znova dokazujejo pravilnost metod in nazorov tistih velikih socialnih mislecev, ki so te resnice odkrili že pred petdesetimi, šestdesetimi leti.

Moda sodobne industrije je standardna masovna proizvodnja. Stare modele strojev zamenjavajo z novimi edinole tedaj, če je zagotovljeno povečanje masovne proizvodnje, t. j. povečanje zaslужka. Če tega ni, potem niti en sam industrijalec ne uvede novega stroja, pa naj bo še tako sodoben, moderen in boljši. Prav tu se izraža parazitska vloga sodobnega sistema.

Nemški inženjer Pfeiffer navaja štiri primere tega parazitstva:

1. proizvodnja električnega stikala iz neke vrste fosforne bronze, ki ima to lastnost, da se z uporabo ne izrabi skoraj nič. Teh stikal ne bi bilo treba menjati celih 50 do 70 let.

2. proizvodnja rezil za stroje za britje iz tako imenovanega vidia-metala (posebne vrste jekla). Ta rezila bi trajala 60—80 let. Pfeiffer odkrito priznava, da industriji niti malo ni na tem, da bi proizvajala te predmete iz omenjenega materiala »ker bi v štirih tednih zadovoljila potrebe sveta po stikalih in rezilih in bi potem lahko zaprla vrata svojih tovarn«.

3. proizvodnja neke vrste kitajske bombažne rastline (Boehmeria nivea), ki lahko daje ob ugodnih klimatskih pogojih 2 do 3 žetve na leto, vsaka žetev pa daje po količini desetkrat več bombaža kakor navadne bombažne rastline. Mimo tega je tudi kakovost bombaža iz te rastline mnogokrat višja kakor kakovost navadnega bombaža. Ali te rastline ne sade in je ne uporabljajo za industrijsko kulturo, čeprav je poznana v znanstvenem svetu.

4. obstoji dodelan načrt avtomobila iz jekla, ki ne rjavi, čigar trup ima obliko, ki najboljše premaguje zračni upor in ki ima premične osi. Ta avtomobil bi lahko prenesel 500—600 km neprestane vožnje in bi bil potem še prav tako uporaben. Proizvodnja tega avtomobila je za 50 odstotkov cenejša, kakor je cena luksuznega avtomobila. Ali vendar se niti en sam tovarnar ne loti proizvodnje takih avtomobilov v serijah. Zakaj? Ker bi bile potem v dveh, treh letih zadovoljene vse potrebe sveta po avtomobilih in bi potem morali pozapreti vse tovarne avtomobilov. In Pfeiffer vprašuje: »Kaj bi pa bilo v tem slučaju s profiti, akcijami, delavci (kakor da se zanje kdo briga) in tovarnami?«

Navedli smo nekatera dejstva in številke, ki jih jemljejo tehnokrati za osnovo svojih zaključkov. Razlago teh dejstev bomo dali kasneje. Preidimo k tolmačenju zaključkov tehnokratov.

II. Bistvo tehnokracije.

Ko so opisali te in takšne nenormalnosti današnjega družbenega sistema in uporabljanja strojev v danih odnosih proizvodnje, prihajajo tehnokrati do naslednjih zaključkov:

1. Kupna moč človeštva strašno zaostaja za porastom proizvodne kapacitete sodobne strojne industrije.

2. Nadaljni razvoj tehnike bo stalno zviševal milijonsko vojsko permanentno nezaposlenih, s tem pa trpljenje in tegobe celotnega človeštva.

3. Negativne strani uvajanja zmeraj novejših strojev v proizvodnjo bodo kmalu pričele prevladovati nad pozitivnimi in tako se bodo stroji izpremenili iz sredstva napredka v vzrok bede milijonskih množic.

4. Današnja družba, ki sloni na načelu zlate veljave, ne more s svojimi cenami ugotoviti prave vrednosti posrednih vrst blaga, zakaj sodobne cene ne določa samo količina porabljene energije, ki je potrebna za proizvodnjo blaga, marveč takisto kreditni odnošaji, kar vse peha človeštvo v naročje smrti od dolgov.

Izhajajoč iz teh zaključkov predlagajo tehnokrati preureditev današnjega gospodarsko-družbenega sistema po tehle načelih:

1. Uvedbo 16-urnega delovnega tedna. Vsak zdrav človek sme delati samo 20 let, od svojega 25-ega do 45-ega leta. Tako bo izginila brezposelnost. Delovni dan se bo v zvezi z razvojem tehnike skrajšal še bolj.

2. Zamenjava zlate enote, zlatega tehtanja denarja in sedanjega principa cen z enoto energije. Vrednost slehernega proizvoda se bo merila po količinah energije, ki so bile porabljene za njegovo proizvodnjo. Vsakdo, ki dela, in slehernik pred 25-tim in po 45-tem letu bi imel talone (karte) enot energije, ki bo zanje lahko dobil vse, česar koli po potreboval.

3. Uvedba načrtnih principov v proizvodnjo in porazdelitev dobrin.

4. Predaja vodstva celotnega državnega gospodarskega, socialno-političnega življenja izbranim tehničkim specialistom, ki naj bi imeli diktatorsko oblast (odtod izraz »tehnokracija«).

5. Zgraditev in razvoj gospodarskega življenja Amerike po načelih ekonomske avtarkije. To so torej zaključki in predlogi tehnokratov, ki smo jih prosto ponovili.

III. Ocena tehnokracije in tehnokratov.

Predvsem je treba ugotoviti, da zaključki in predlogi tehnokratov vsebinsko ne predstavljajo popolnoma nič novega. Čeprav so Amerikanci, niso tehnokrati razen predloga, da se preda vsa ekonomska družbena oblast v roke diktaturi tehnikov, odkrili nobene »nove Amerike«.

Z ekonomskega stališča (ekonomsko-socialno jedro njihovega

nauka) je tehnokracija poizkus, najti izhod iz protislovij in težav sodobnega družbeno-ekonomskega sistema, ki so danes očitna že vsemu svetu, s pomočjo ohranitve sedanjih odnosov v proizvodnji plus uvedba poedinih socialističnih oblik in zahtev. Jasno je namreč, da izvirajo zahteve po uvedbi načrtnih principov v proizvodnji in porazdelitvi dobrin in zahteve po progresivnem skrajševanju delovnega časa iz socializma. Tisto pa, kar je glavno v nauku tehnokratov, niso te socialistične zahteve, temveč poizkus, prikriti ohranitev pglavitnih odnosov v današnjem sistemu proizvodnje (oddelitev nosilca proizvodnje od proizvodnih sredstev) z uvajanjem poedinih socialističnih ukrepov in z reklamo za nekatere utopistične sanjarije (zamenjava zlate veljave z energetskim merilom, diktatura tehnikov in podobno).

Socialni smisel tehnokratskega nauka je v tem, da hoče nezadovoljnost človeštva s sodobnim družbenim sistemom, nezadovoljnost, ki se širi zmerom bolj tudi v klasični deželi kapitalizma — Ameriki, izkoristiti kot odbojno desko, ki bi dala tej nerazpoloženosti drugačno smer, kakor pa je tista, proti kateri teži sedaj. Na ta način je treba raztolmačiti dejstvo, da tehnokrati neusmiljeno bičajo nedostatke današnjega socialno-družbenega sistema, da režejo njegovo telo, da bi pokazali rane, ki razjedajo njegov organizem — pri tem pa pazljivo in skrbno zanemarijajo glavni vzrok njegovih bolezni, izlečiti poedine rane, nočejo pa uničiti glavnega povzročitelja vseh bolezni in tegob tega sistema: privatno posest proizvodnih sredstev.

Značilna je zahteva tehnokratov po ekonomski avtarkiji Severne Amerike. To zahtevo povdarjajo takisto vplivni krogi ameriških bankirjev in kapitalistov okoli sedanjega predsednika Roosevelta. Ekonomska avtarkija (t. j. gospodarstvo, ki bi bilo omejeno zgolj na severno Ameriko in brez zveze z gospodarstvom ostalih dežel, tako rekoč »kapitalizem v eni sami deželi«) je danes v skladu z interesi odrejene skupine ameriških kapitalistov. Ni izključeno, da imajo predlogi tehnokratov nalogo, »izvirno« in »znanstveno« opravičiti težnje te skupine za zvečanjem njihovih zaslužkov in profita.

Poedini predlogi in zahteve tehnokracije so s stališča ekonomskih ved docela utopistični. Primer je zamenjava zlata kot merila vrednosti z energetsko enoto. Za uresničenje tega predloga bi bila potrebna korenita izprememba temeljev današnjega načina proizvodnje. Danes ima proizvajanje vrednosti namen, pridobiti večvrednost. Dokler bo obstojal ta osnovni zakon in dokler bo gospodaril v proizvodnji, bo ekvivalent in merilo vrednosti kot ekonomske kategorije nujno zlato ali pa kaka podobna dragocena kovina. Ko pa bo ta zakon prenehal kot gospodujoči in osnovni zakon gospodarstva, potem se sploh ne bodo proizvajale nobene vrednosti več. Pojem vrednosti bo kot ekonomska kategorija docela izginil. Proizvajale se bodo edinole uporabne vrednosti, t. j. dobrine in proizvodi, ki imajo uporabno vred-

nost. Šele potem bo lahko izginilo zlato kot splošni ekvivalent. Merilo tē uporabnih vrednosti pa ne bo nekakšna kalorijska enota, ampak enota porabljenega delovnega časa.

Sploh je pa tudi s stališča meščanskih ekonomskih ved predlog o zamenjavi zlata z energetske enoto znanstveni nesmisel. Zlato kot merilo vrednosti je pojav cirkulacije (zamenjave) dobrin. Vsi zakoni in vsi pojavi cirkulacije dobrin so organsko odvisni od zakonov, ki vladajo v sferi proizvodnje dobrin. Tehnokrati predlagajo korenite izpremembe v sferi cirkulacije (uničenje današnjega sistema cen in ocenjevanja vrednosti, uničenje dolgov itd.), ne dotikajo se pa principov in zakonov sfere proizvodnje, ki vendar narekuje sferi cirkulacije svoje zakone, že samo s tem pa tudi zlato in današnji princip ustvarjanja in nihanja cen, kreditne odnose itd.

Prav tako je utopičen predlog, predati vso ekonomsko in politično oblast izbranim tehničnim kapacitetam. Kdo je tisti, ki jim bo »predal« to oblast? Tehnokrati sami navajajo sto in sto primerov, kako kapitalisti zavračajo, da bi uvedli nov stroj edinole zavoljo tega, ker ni upanja, da bi se povečal zaslužek. In kdo sme sklepati, da bodo ti kapitalisti samo iz prepričanja prostovoljno »predali« vso oblast nekoliko učenjakom? To so v najboljšem slučaju zgolj utopistične iluzije in učenjaške sanjarije, najbolj verjetno pa je, da jih na svetovni trg niso iznesli slučajno, ampak da imajo nalogo, speljati pazljivost razočaranih in sestradanih množic. Ves arzenal znanosti ne premore argumenta, pa če bi bil še tako prepričevalen, ki bi lastnike proizvodnih sredstev — se pravi: imetnike in nositelje najmočnejše oblasti — pripravil do tega, da se prostovoljno odrečejo svoje oblasti, svoje lastnine in svojih predpravic. Odkar obstoji človeštvo, ni še noben družbeni razred prostovoljno zapustil družbenega prizorišča in ni prostovoljno odstopil svojega mesta drugemu razredu.

Zasluga tehokratov je ta, da so odgrnili zaveso nad stvarnostjo današnjega sistema malo bolj, kakor so to delali doslej njegovi apologeti. S tem so pomagali nasprotnikom tega sistema. Njihova naslednja zasluga je ta, da so priznali in popularizirali veliko vrednost dveh povsem socialističnih ukrepov: zgraditev in upravljanje gospodarstva po načrtnih načelih in uvedba progresivnega krajšanja delovnega časa. Na ta način so formalno in dejansko priznali, da so principi, ki na njih sloni danes gospodarstvo tako nepravilni kakor tudi nepravični ter da vodijo celotno človeštvo v propast. Poznani ameriški publicist Ceiz, ki išče neodvisno od tehokratov majhni sončni žarek v trdem mraku sodobnega socialno-ekonomskega sistema, je dejal, da »spadajo naši gospodarski zakoni v norišnico«. S svojimi raziskavanji in statističnimi tabelami so tehnokrati samo preskrbeli novih dokazov za pravilnost te trditve, ki jo je Marx odkril in znanstveno dokazal, Ceiz pa posrečeno parafraziral.

Takisto niso izvirne sicer pravilne prerokbe tehnokratov o stalnem večanju permanentno brezposelnih milijonov. V tretji knjigi »Kapitala« je avtor predpostavil, da bo nastopil današnji trenotek, ko postaja rezervna vojska brezposelnih stalen kader, ki je obsojen na dosmrtno stradanje. Ta pojav, čigar odkritju delajo dandanašnji tehnokrati reklamo kakor svoji izvirni zaslugi, so obdelale moderne socialne znanosti že dosti pred njimi. Opozarjamo bralce samo na dela ekonoma Varge o tako imenovani strukturni brezposelnosti, da se bo vsakdo prepričal, kako so bili tehnokrati pod težo dejstev in neizprosni številki prisiljeni, priznati kot pravilno tisto, kar je vsa uradna znanost dozdej preklinjala kot predsodek in pretiravanje doslednih kritikov današnjega ekonomsko-družbenega sistema.

P. Zdovc:

SEMENJ BELIH SUŽNJEV

Avtor nam v tem odlomku iz svojega popotovanja pripoveduje vtise z znanega semnja v Orleansu. Naletel je tudi na dva slovenska delavca. O. u.

Francija, Orleans, solnce, poljane, zoreča pšenična polja... Mesto ob leni Loiri, vijoči se v širokem loku proti Atlantskemu oceanu. Mesto orleanske device, Jeane d'Arc. Velikanska katedrala, ki so jo zidali sto let, se dviga kakor znamenje časa čez mesto. V njeni senci vlada mrzel hlad. Temačni, čudoviti vitki svodi se v dolgih vrstah izgubljaajo v omotičnih višavah veličastnih ladij.

Zgodovinske, tesne ulice, koder je pred 500 leti hodila orleanska junakinja, ko je bodrila na boj proti angleškim osvajalcem, odkoder je vodila francoske vojščake v prvo bitko blizu mestnega obzidja, kjer so bili osvajalci prvič pognani v beg. Tesne ulice spominjajo na mesto Rouen ob Seini, kjer so dobrih petindvajset let pozneje taisto orleansko devico sežgali živo na grmadi taisti velikaši, taista visoka duhovščina, katerim je rešila prestole, gradove in oltarje...

V solncu se kuha mogočni spomenik kralja Karola, njenega rablja...

Počasi se vije lena, zamazana Loire mimo mesta Orleans.

Kres. Trg device Orleanske je poplavljen z množicami. Semenj. Solnce žge neusmiljeno raz vedro nebo. Nobenega diha od nikoder. Deset tisoč ljudi se že zgrinja po trgu in še vedno prihajajo novi. Vozovi, konji, avtomobili, pešci, naokrog diši po kmečkem znoju. Krik in šunder, vihranje pisanih noš, smeh, godba, petje. Vse se duši v glušečem vrvežu največjega semnja za

ljudi na Francoskem, ki se vrši vsako leto v Orleansu na dan 24. junija.

Da, ljudskega semnja.

Da, na Francoskem, v deželi zakrknjene demokracije, enakovrednosti, bratstva in svobode!

Ta dan najemajo kmetje in grajščaki, pa tudi drugi delodajalci iz cele okolice, ki je taka kakor pol Slovenije, posle in poljedelske ter druge delavce. Od daleč prihajajo delodajalci, na vozovih, avtomobilih, od daleč prihajajo tudi delojemalci, poljedelski proletariat, peš, na kolesih, z vlakom.

Razpostavljeni mladeniči in deklina ponujajo mimoidočim, zakrknjenim, molčečim gospodarjem svoje ude.

Kupci ne spreminjajo potez. Ponudba je izredno velika, pšenice so še od lanske žetve polne kašče. Počasi, počasi... Topo se vrstijo ogledniki.

Potopim se v vrvež in prisluhnem.

»Kanalje hočejo znižati takso!...«

»Taksa je za pol leta 3500 frankov, a jo hočejo pritisniti na tri tisoč.«

Prisluhnem na drugo stran. Kupci poltiho šepetajo:

»Previdnost! Izredno veliko je inozemskih delavcev...«

Tako se melje semenj dalje. Tisoči čakajo, tisoči ogledujejo, kupujejo...

Pred vhodom starinske hiše je velik gnetež. Po postavah množice vidim, da je tu zbirališče kupcev. Rdečelični, navidezno dobrodušni, od zavžitega vina žareči obrazi so zatopljeni v preudarno razmotrivanje podjetniških skrbi. Nad vrati hiše napis:

»Sindikar poljedelcev.«

Iz hiše buči kakor iz čebelnega panja.

Aha!

Prerijem se na drugo stran prostranega sejmišča.

Pred vežo široke hiše se zgrinjajo poljedelski delavci. Razgreti, srditi glasovi. Od nekod diši razlito vino. Pod obokom miza, za njo dva razkoračena Francoza, zatopljena v kup papirjev. Na mizi svežnji časopisov in brošur. Nekdo pritruje nad vhod začasni napis:

»Zveza poljedelskih delavcev.«

Na drugem koncu sejmišča završi. Množice se zaženejo tja in me potegnejo seboj. Sredi trga pod milim nebom postavljena miza, istotako obložena s časopisi, brošurami in letaki. Nad njo transparent z napisom:

»Zveza združenih poljedelskih delavcev.«

Na stol se nenadoma popne visok, svetel Francoz in začne v provensalskem narečju:

»Tovariši, poljedelski delavci, Francozi in priseljenci...«

Nadaljnje njegove besede zaduši hrušč, govornik omahne, transparent pade med množico, policija, krik in vik...

Pač pa krožijo med poljedelskim proletariatom od rok do

rok letaki, ki pozivajo francoske in priseljene delavce v boj za njihove zahteve, proti zniževanju mezd in razbitju kontraktov, ki ga izvaja sindikat poljedelcev. Letaki v francoskem, italijanskem, poljskem jeziku...

Trume se gibljejo v solncu, čakajo.

Sindikat sabotira pogodbe. Le posamezniki, manjši posestniki, ki potrebujejo kvečjemu eno moč za nekaj mesecev, se pogajajo in plačujejo na svojo roko, plačujejo nad takso, ki jo hoče diktirati sindikat. Toda to se komaj pozna.

Šele popoldne se je sklenil tarif najvišje plače za pol leta: 3200 frankov. Stopinja pada doli do navadnega ibržnika, ki dobi komaj 2000 frankov. Pogodba se glasi za hrano, najmanj štirikrat na dan jesti, spanje na postlanih posteljah s perilom, bolniško zavarovanje, 10urno delo.

Toda beli sužnji se ne vdajajo papirnim vabam. Vedo, da bo delo povečini trajalo 12 in še več ur, da bo hrana komaj zadostna, da bodo spali tudi na tleh in do bo delavce v slučaju bolezni slej ko prej zletel na cesto.

Izkušnje.

Skupina Poljakov se pogaja z nekim graščakom. Previdni so.

»Nedeljo hočemo imeti prosto!«

Drugi zahtevajo:

»Tudi v nedeljo hočemo imeti hrano!«

Kupci pregledujejo vrsto za vrsto.

Trehubast Francoz in nališpana žena barantata s poljskim parom. Poljak tolče nekaj besedi francosko. Francoz tiplje mišice čokatega Poljaka, kakor bi otipaval konja. Obraz se mu razleze. Zadovoljen je!

Francozinja obrača mlado Poljakinjo. Mišice so krepke. To gre. Tedaj pa zabode oči v njen trebuh, nato še s prstom povrta po njem ter se zgrozi:

»Nosna!«

Poljakinja zardi in začne mahati z rokama. Mož ji priskoči na pomoč:

»Madame, šele čez sedem mesecev, čez sedem mesecev...«

Ali kupca namrdneta obraz in gresta dalje...

Posebno so pridregnili tujci. Skoraj polovica je Italijanov, Poljakov, Špancev in drugih. Mnogo jih ostane na cesti, neprodanih. Še vedno tavajo po cestah Orleansa, ko je večina kupcev že nakupila. Daleč je njihova domovina...

Pred gostilno pijejo francoski delavci. Mimo gre skupina priseljencev:

»Te kanalje so krive, da so gospodarji znižali plačo!« vpije pijani Francoz.

Trije drugi Francozi planejo po njem in ga pobijejo za mizo.

»Molči, svinja! Ti so še večji reveži kakor mi. Kapitalisti so krivi!«

Eden razlaga še bolj resno:

»Kapitalisti so krivi, naši in njihovi. Kdo jih je sem poslal?«
Eden poleti za skupino s polno steklenico vina.

»Združiti se moramo vsi...«

Že prej sem prisluškoval, kje bi iztaknil kakega rojaka. Našel sem nekaj Dalmatincev in Ličanov. Proti večeru pa sem šel mimo voza, ki je čakal v stranski ulici in čul govoriti slovensko. Na vozu sta sedela dva fanta in pila iz steklenice.

Pristopil sem. Čakata na gospodarja, da se z njim popeljeta na mesto dela. Eden je iz Prekmurja doma, drugi pa s Kozjanskega.

Prekmurec pripoveduje:

»Sem že tri leta v Franciji. Od kraja sem dobro zaslužil, a sedaj je bolj trda. Dozdaj sem imel srečo, da nisem bil brezposeln. Prihranil sem si nekaj in poslal materi na Goričko. Kako bo pri novem gospodarju, ne vem. Izgleda stiskaško. Toda kaj hočemo?«

Kozjanec pa pravi:

»Tukaj sem štiri leta in se moram vedno ubijati s poljedelstvom, ker ne dobim karte za industrijo. Bil sem vso zimo brezposeln, in kar sem si prej prihranil, sem med tem porabil. Doma nimam nikogar, pa me zato manj skrbi. Zavdinjala sva se za pol leta. Živi se, ali za starost to ni...«

Pijemo in govorimo. Daleč je domovina, trda za tiste, ki jo redijo...

Pride Francoz in voz izgine proti Loiri. Mi si še pomahamo. Bil sem na največjem semnju belih sužnjev v Evropi...

Ivo Brnčić:

SIN

Zvonec je naznanil konec pouka — tenko, ubito, vreščče. Nato nekaj sekund: napeta tišina. Potlej je poslopje nenadoma zabučalo od vrha do tal kakor bi udrla voda skozi nanaglomla odprte zatvornice. Dijaki so se v gruclah vsuli iz razredov, nebrzdano so dirjali po hodnikih, z neznansko nestrpnostjo so se gnali po stopniščih in se trli med durmi. Puščobno, strogo molčanje, ki je dotehmal ležalo v slehernem kotu te zgradbe ko debeli, težki skladi ledu, so na mah presekali vik in krik, šala in smeh, žlobudranje in prerekanje iz poltisoč mladih grl; topot tisoč nog je pretresel stropove. Veliki vhod, ki je zeval v jasni dan ko podzemeljska duplina, je bruhal glasno, pisano množico fantov in deklet; med njimi so bili še docela otroški obrazi, bili so poldorasli, pa tudi že malone zrelih mladih mož in žena ni manjkalo vmes. Vsi ti mladi ljudje so se gnetli iz šolskega poslopja v slepečo svetlobo sončnega poldneva z veselimi lici, z bleščočimi očmi in s kriki razposajene sproščenosti, ki so trepe-

tali nad njimi ko bele ptice in so razodevali razkošno preobilje hvaležnega strmenja nad prostostjo in nad osvoboditvijo. Nad vsem hrupom in vrvežem je lebdelo eno edino hotenje, ena sama vseobča, viharina volja: rešiti se čim prej teh mrakobnih, brezsončnih prostorov, priti pri priči na prosto — sleherna sekunda se je zdela dragocena ko leto življenja. V tem beganju, tem vrišču, teh nešteti majhnih divjostih je bilo toliko živosti, zdravja in prekipevajoče življenjske sle, da je bilo videti, kakor bi se ta čas vsi ti dolgočasni zidovi, vsa ta slepa okna, vsi ti temačni hodniki zavili v nekak užaljen, nedostopen molk — in potlej je ostalo poslopje prazno, tuje in hladno ko zapuščena mrtvašnica.

Profesor Petrak je skrbno zaprl miznico, poprej je še mimgrede zakričal na majhnega, neugnanega dijačka, ki se je med vrati le preveč brezobzirno prerival in je pri tem izmenjal s prav tako divjim tovarišem nekaj udarcev in bunk — nato pa, ko je ostal končno sam in se je s pikolovsko vestnostjo prepričal, da je razred v redu zaklenjen, je odšel s katalogom pod pazduho proti konferenčni dvorani.

Ta dan se mu je začuda mudilo. Ni bil več mlad zaletel, pa takisto še ne star naveličanec; bil je tiste starosti, ko ima človek ravno še zadosti volje in vneme, da dosledno izvaja vse tisto, na kar se je v dolgih letih navadil in kar meni, da je dobro in prav. Imel je svoje neizpremenljive navade, ki so sčasoma tolikanj zrasle z njegovo osebo, z njegovim mišljenjem, videzom in poklicem, da se je zdelo, kakor bi ga ostalo samo pol človeka, ako bi katerega teh počenjanj iznenada opustil. Tako je drugkrat po pouku vselej ostal še nekaj minut v konferenčni sobi, pomenil se je s tem ali onim kolegom, preresetala sta kakšen poseben šolski slučaj ali pa sta pozabavljala čez kakšnega malopridnega dijačka. Šele nato se je — po navadi v večji družbi ali samodrug — zložno odpravil domov. Ali danes je v tej kaminiti (in zdelo se je, da vekovečni) zgradbi ustaljenega življenjskega reda zazevala prva razpoka: profesor Petrak je brez besede odložil katalog, potlej se je neprisebno ozrl po sobani, poveznil na glavo svoj neizbežni polcilinder in se odpravil k vratom. Nihče ni opazil, da je danes postaran in sključen kakor bi ga bolelo v križu.

»Hej, Petrak!« je zaklical za njim rusolas, tršat hrust z obrazom mesarja — bil je učitelj telovadbe. »Počakaj, pojdeva skupaj!« In že je planil po svoj klobuk.

Profesor Petrak, ki je že imel roko na kljuki, se je zasukal s kretnjo prikrite nejevolje. »A?« je zategnil razmišljeno in s prizvokom one sitnosti, ki se je je privadil v dolgih letih svojega občevarja z dijaki; pomislil je in se ročno zlagal: »Ne, ne, danes ne grem domov... se pravi, ne grem naravnost... V drug konec sem namenjen — važen popravek —.«

Čutil je, da je to izmikanje neprepričevalno in glas mu je

postal čemer in nasajen. Pretvarjanje — nak, to ni spadalo k neizogibnostim njegovega poklica, kakor ga je pojmoval on, v tem je bil na slabšem kakor poslednji njegovih dijakov. Nervozno je mrščil obrvi.

Oni ga je malce začudeno premeril. »No,« je rekel in senčica užaljenosti mu je šla čez obraz, »pa drugič. Zbogom.«

»Zbogom!« je spet raztreseno odzdravil Petrak.

Že je stopal s svojo odločno, umerjeno hojo po stopnicah nizdol; ne njegova drža ne njegova postava, nič ni izgubilo niti trohice onega dostojanstva in tiste udružane resnobe, ki je sodil, da spadata k čednostim njegovega poklica in ju je zategadelj premišljeno negoval — pa sta bili v resnici le prvi vseh prepadov, ki so ga ločili od njegovih dijakov. Ali v njem je vendarle tlela in ga je žrla ko žveplen ogenj podmolkla, brezmočna, s srditostjo pomešana skrb. To ga je glodalo že tri dni, že polne tri dni, že od tiste strašne polomije s Stankom, njegovim sinom. »Prekleti poba!« je zarentačil pri sebi ponevedoma v navalu skorajda sovražnih občutij; ali koj ga je spet zgrabila malodušnost, črna, brezizhodna, bedasta malodušnost, ki jo je takšno okusil prvikrat v vseh letih, odkar je v miru, zbranosti in tihem zadovoljstvu s samim seboj izvrševal svojo službo, odkar je bil to, kar je bil: profesor Petrak. Z bolešno zagrizenostjo je ril po teh odurnih spominih, je oživiljal podrobnosti tega, še zmeraj enako brezupnega, nerazrešljivega in nepričakovanega pripetljaja, ki je padel v njegovo življenje ko strel iz zasede, ki je na en mah uničil vse, kar je menil, da si je v dolgih desetletjih z naporom in vestnostjo zgradil. Zdaj je vrela v njem ko katran gosta motnjava zaprepaščenja, besnosti, domala otročje užaljenosti, sramu ter nazadnje bojazni za ugled in eksistenco, bojazni, ki se mu je semintja motno zasvetlikalo, da je v bistvu poniglava in strahopetna — in to ga je še bolj tlačilo v zmedenost in onemoglo razjarjenost obenem.

Na cesti je postal. »Tepec vsiljivi!« je vzrotil potihoma, ko se je domislil učitelja telovadbe. »še tega mi je treba! Zdaj moram ubrati drugo pot do doma — in daljšo! In še mudi se mi!« — »Oh,« je stisnil zobe in ob zopetni misli na sina ga je zvrtnil takšen srd, da se je komaj še krotil. »Prav tega šmenta mi je bilo treba! Taka nesramnost, taka sramota! Preklicani fantalin! Takle paglavec, da bi ga —«

Preklinjal profesor Petrak ni nikdar; to je bilo izven manir, ki je bil prepričan, da pristojajo človeku njegove vrste. Zdaj pa mu je prišlo, da bi robantil kakor postopač; ali v tej besnosti je bilo tolikšno (nezavedno) priznanje nemoči, da ga je nena doma popadel strah kakor bi mu pes skočil za vrat. »Za božjo voljo,« je pomislil in po hrbtu mu je zagomazelo, »kaj, če se to raznese po mestu?« — Kaj, če zvedo na zavodu? Kaj, če zvedo višje instance? On, profesor Petrak, vzgojitelj in neoporečni —

križana resnica, pa so mu zaprli sina ... zaprli ... kakor tolovaja, tatu ali terorista! —

Ko je stopal po stopnicah v četrto nadstropje — zakaj navzlic vsej svoji službeni vzornosti se je moral še zmeraj stiskati z družino po takih-le tesnih, neprimernih stanovanjih (in vsi so opazili to nesorazmerje, le njemu samemu se je zdelo, da bi ga bilo grehota priznati) — se je vlekel počasi in tegobno kakor stavec; mukoma se je oprijemal naslonjala. Pred vhodom je počakal; z motnim očesom se je zastrmel v rjava, tuja vrata — povsod v tej veliki stanovanjski kasarni so bila enaka, njemu pa so se prvič zdela hladna in nepriljudna. Na medeni plošči je blestel napis: »Francè Petrak, profesor na I. drž. realni gimnaziji.« Bral je kakor brez misli; dolgo je stal neodločno. Potlej se je polagoma zbral. Ne, tak ne more pred družino! Kdo pa je on navsezadnje? Ali je res tak ničè? Zravnal se je, obličje mu je spet pokrili oni stari, togi izraz strogosti in korektnosti; ključ je imel v žepu, pa je vendarle pozvonil hrupno in skorajda surovo.

Ves čas med obedom je nepristopno molčal. Ali se je nemara bal samega sebe? Bogve. Zakaj profesor Petrak je spadal med tisto vrsto ljudi, ki jih je varljivi videz oblasti, katero jim daje njihovo poklicno življenje, tolikanj prepričal o njihovi lastni nepogrešljivosti — in nezmotljivosti —, da so v tej nepremakljivi, okoreli samozavesti že izgubili samega sebe, da iz te višine ne vidijo vase več niti za ped. Spadal je med ljudi, ki so se na rovaš svoje notranje rasti zapisali redu, načelom in poklicu z dušo in telesom, ki jih je ta poklic izpil kakor kozarec vode. Profesor Petrak je bil živo vtelesenje hladne, nedotakljive objektivnosti; to pa je bilo tudi vse.

Hčerka Majda, maturantka, ga ni niti enkrat pogledala v obraz; o, vedel je zatrdno, da sta imela nekaj med sabo s tistim kalinom! Zdaj se ga boji ... Molčal je ko posebljena pretnja; in ne da bi se sam osvestil tega, je s tem neodrejenim, pa prav zategadelj tem bolj očitajočim in obtožujočim molkom trpinčil ljudi okoli sebe — tudi tega ga je privadilo tridesetletno posedanje za katedrom — in je natihome užival nad lastno močjo. Potlej se je ozrl na drugo stran: tam je sedela njegova žena. Gospa Petrakova je bila vase in v nenehno zaskrbljenost pogreznjena žena, ki ji je otepanje z domačim delom in skupimi razmerami, ki je v njih živela ta proforska rodbina, popilo že vse duševne zmožnosti — razen ene same: venomer na tihem in brez haska skrbeti za blagor drugih ljudi, molčati, ubijati se za druge in delati neutrudno in brez prestanka. Nihče ni črnil besedice; zato je molčala tudi ona.

Po kosilu je profesor Petrak vstal, otrl si je ustna in je vrgel zmečkani prtič na mizo. Čutil je, da ta trenotek vendarle ni dorasel svoji vlogi, da ga obhajata bojazen in slabost pred tem, kar se je bil namenil storiti. In zdaj, za vruga, prav sedaj bi

moral biti trden ko skala! Sekundo ali dve je čakal neodločno; potlej je strogo premeril Majdo (kajpak, povedila je oči!), pozdravil je na kratko in s prisiljenim mirom ter se odpravil iz sobe.

Žena je tiho stopila za njim. »Francè,« ga je poklicala malone šepetaje, »ali greš ... k njemu?«

Pogledal jo je začudeno (saj je vendar vedela!) in je zinil otresljivo:

»Menda grem, ali ne?« In čez čas: »Ali misliš prositi zanj? Spet bi ga zagovarjala, kakopak! S tem ni nič! Takšno ti zagode, pa naj bi ga človek še z medom mazal...«

»Ampak ... ali ... ali bo ostal zaprt?«

»Mar naj vem to jaz? Sam si je skuhal, sam naj trpil.«

Obrnil se je, trdo je zaprl duri za seboj. V vseh dolgih letih zakona se je z ženo sprl le poredkoma; živel je ob njej, ki je bila tiha in trpna narava, ves čas v neogroženem miru gospodarja družine. Pred tremi dnevi pa, ko so odpeljali Stanka in je on sam besnel, se mu je prvič postavila po robu — zagovarjala je sina! In najsi tudi je določno vedel, da govori iz nje zgolj čuvstvo in da takisto sama ne more odobravati fantovega početja, več, da se vsega tega boji bolj nego on sam — ga je to zagovarjanje udarilo prav v živec njegovega samoljubja kakor podlo izdajstvo. Odtlej je trajal razdor — že polne tri dni. On se je kujal in je trdovratno molčal; ona pa je bila kakor poprej, kakor vselej: tiha in zaskrbljena, le njena večna otožnost je bila očitnejša — in njemu, ki se je te nevsiljive, tihe otožnosti menda zavedel dodobra prvokrat v svojem življenju, je bila zoprna in nadležna ko neprenehni očitek. —

Pred rdeče pobarvanim poslopjem je stal stražnik in profesor Petrak je prvič občutil nevšečno, strahu podobno neugodje pred varuhom postave. Malodane negotovo je stopil skozi obokano, hladno vežo; ustavil se je pred veliko desko z razporeditvijo uradov, raztreseno je nekajkrat zapored preletel vrste črnih pismenk. Tesno zapet, zajeten stražnik je pristopil k njemu:

»Želite, gospod?«

»Prosim?« je skoro zajecjal profesor Petrak; ali brž se je spet imel v oblasti. »Zavoljo obiska nekega preiskovanca sem prišel,« je rekel kolikor je mogel stvarno in veljavno. »Kje se je treba zglasiti?«

»Drugo nadstropje, soba številka štirinajst,« je povedal oni in mu je salutiral.

Profesor Petrak je stopal po stopnicah in zopet ga je kuhal onemogel, nepremagljiv srd težke osramočenosti; bilo mu je neznanosko tesnobno. Stopnišče in hodniki so bili polni ljudi, ki so hiteli na vse strani, uradniki s spisi pod pazduho so švigali od vrat do vrat, njemu pa se je zdelo, da vsi motrijo le njega, da vsi sumijo, da vsi vedo: njemu, profesorju Petraku, so vtaknili v tej hiši sina pod ključ.

Izkazalo se je, da uradnika površno pozna; bil je to vesel in

znabiti za spoznanje preveč prijazen človek. Sprejel ga je z burno, pretirano gostobesednostjo, »O, gospod Petrak!« ga je pozdravil in ga skorajda ni pustil do besede; »Da, da, dovoljenje imate. Vse v redu. Kar z menoj se potrudite, prosim.« Zunaj ga je zasul z zaupnim, tovariškim prigovarjanjem, ki je profesorja Petraka žalilo in bolelo kakor bi ta hip njega samega vodili v zapor. »To ni nič, to ni nič, gospod profesor,« je hitel, »ne delajte si prevelikih skrbi. Nepremišljena mladost, neprimerna tovarišija, knjige, malo prenapetosti in podobno — kaj hočemo, križ je, saj vem... No, pa stvar se bo kmalu uredila, le verjemite! Za vas, no; za vas pa ni da bi kaj rekel — saj itak vsi vemo, da ste zanesljiv človek in da vas ne zadeva nobena krivda —«

In vendar se je zdelo profesorju Petraku, da tiči za to ploho prijaznosti in ustrežljivosti prav narobe samo očitane in sumeče otipavanje; postalo mu je neznosno. »Da,« je rekel tja v en dan, da bi le pregnal to priskutno, poniževalno občutje, »in... ali imate dosti takih slučajev?«

»— Takó, ta gospod vas bo vodil naprej. Gospod stražnik, peljite gospoda profesorja... da, da, da, vse v redu, dovoljenje in vse... sluga ponižen, gospod profesor...«

Celica je bila majhna in temna, zamreženo okno je ušlo nekam visoko — tik pod strop. Profesor Petrak je vstopil s približno takšno tesnobo, kakor so tolikokrat stopali dijaki pred njega na oder. Naenkrat se je v njem plegla vsa onemogla ihta; zdaj, ko je premotril te sive, počekane in zamazane stene, ta polmrak, rjavo, odrasano klop v ozadju in človeka, ki je sedel na njej ter se je s komolci opiral na kolena — zdaj ga je objela neznanška zadrega. Vse njegovo oblastno dostojanstvo, vsa njegova stara preverjenost o lastni veljavi, vsa službena nepristopnost njegovega videza, vse se je razblinilo v nič; ostala je zgolj še uborna lupina, ki je nosila ime profesorja Petraka in v kateri je ta trenotek ko kalna tekočina pljuska edinole zmeden, nesmišeln, klavrn sram. Nekje na dnu je ležala njegova samozavest ko beden, skrotovičen preostanek počenega balončka.

Zdajci je mladi človek na klopi dvignil glavo. Bil je slaboten, bled fant dvaindvajsetih let, nosil je velika roževinasta očala in neobrito strnišče po njegovih licih je še stopnjevalo izraz izmučenosti in upadlosti; gosti, temno plavi lasje, ki so se ob sencih

Naročajte in čitajte

KNJIŽEVNOST

umikali visokemu, umnemu čelu, so mu neurejeno padali čez oči. Ni se dvignil, ostal je nepremično naslonjen na kolena; očitno je imel za seboj slabo prespano noč. Bilo ga je težko razločevati iz pajčevine senc. Iz polteme so na njegovem zdelanem obličju motno gorele samó oči; te oči, ki sta jim dajala temni okvir očal in bleščanje stekel še prav posebno izrazitost, so se zdaj dvignile proti profesorju Petraku. Za bežen hipček se je nekaj zasvetilo v njih. Profesor Petrak je čakal brez besede in je koprnel od neučakavnosti: ali je docela izgubil oblast nad tem fantom? Strmel je vanj brez besede. Molk je ležal med njima kakor prepad. Da, da, je pomislil profesor Petrak, zmerom se mu je izmikal, vedno mu je pritajeno uhajal, kako poredkoma je govoril z njim, kako malokdaj sta se srečala njuna pogleda! In zdaj — zdaj mu nenadoma gleda naravnost v oči, povsem brez sleherne bojazni ga gleda, brez najmanjšega sledu kesanja, še niti ene same majčkene skrbi ni opaziti na njem; — ali je res tolikanj zakrknjen? Le tisto vase pogreznjeno, tajnostno tuhtanje, ki ga je že leta in leta skrbno zakrival pred njim in čigar izraz je profesorja Petraka vselej gnal v nedoločno, sramotno togoto, ki je bila v bistvu ena sama nemoč, da bi nad sinom uveljavil svojo voljo. Podzavestno je čutil že leta in leta, da hodijo fantove misli docela svoja pota, da ga fant gleda kritično in brez respektá — proti temu ni imel nikakršne obrambe. Trenotek je še čakal; morebiti je natihoma upal, da bo zlomil sina vsaj tu, vsaj sedaj, v tej celici, v tej zagati, ki je slutil, da težko leži nad mladim človekom. Ni bil vaju, da bi ne občeval z ljudmi izpod petindvajsetega zviška in pokroviteljsko, bil je zmerom — v šoli in družini — zgolj profesor in nedotakljiva vzgojiteljska avtoriteta — nastopati drugače sploh ni mogel in ne znal. Ali zdaj je nedvomno začutil, da je na tem mestu vse to odveč, da je premagan in razorožen že v naprej, da se fant ne bo uklonil — narobe, tisti stari, poznani, osovraženi molčeči odpor, se je zdelo, prehaja iz trpnosti v docela odkrito nasprotovanje. Zakaj kaj je bilo to, kar je zdaj hušnilo čez sinov obraz? Zavest premoči, zasmeh, roganje, kali —?

(Konec prihodnjič.)

Vladimir Majakovski:

MEHIKA

(Odlomki iz potopisa »Moje odkritje Amerike«.)

— Mehika. Vera Cruz. Neznaten breg z majhnimi, nizkimi hišicami. Okrogla uta za muzikante z rogovi.

Četa vojakov se uči in koraka na bregu. Nas so privezali z vrvmi. Na stotine majhnih ljudi s tričetrtašinskimi klobuki je kričalo, dvigalo roke z nosaškimi številkami k drugi palubi, pehalo drug drugega izza kovčegov in odhajalo globoko sklo-

njenih pod ogromnim tovorom. Vračali so se, otirali obraz, kričali in znova moledovali.

— Kje so Indijanci? sem vprašal soseda.

— Tole so, je ta odgovoril.

Do dvanajstega leta sem brodil z Indijanci po spisih Coopera in Mine Reeda. In sedaj stojim, zaprepaščen, kakor da bi pred mojimi očmi izpreminjali pave v kokoši.

Lepo sem bil nagrajen za prvo razočaranje. Takoj za carinarnico se je začelo nerazumljivo, svojstveno in čudno življenje.

Najprej — rdeča zastava s srpom in kladivom v oknu dvanadstropne hiše.

Ta znamenja niso v nikaki zvezi s sovjetskim konzulatom. To je »organizacija Proalja«. Mehikanec pride v stanovanje in izobesi zastavo.

To pomeni:

»Prišel sem z zadovoljstvom, ampak za stanovanje ne bom plačal ničesar.« To je vse.

Poskusi. — Izobesi.

V neznatni senci zidu in ograj hodijo temnopolti ljudje. Lahko greš tudi po soncu, ampak potem počasi — počasi, sicer nastopi sončarica.

Jaz sem o tem pozno zvedel in sem dva tedna hodil razširja-joč nozdrvi in usta, da bi nadomestil izgubo razredčenega zraka.

Vse življenje, delo, srečanja in obedovanja — vse se vrši pod prirezanimi črtastimi zavesami na ulicah.

Glavni prebivalci — so čistilci čevljev in prodajalci srečk. Od česa živijo čistilci čevljev, ne vem. Indijanci so bosi in tudi, če so obuti, so obuti v nekaj takega, kar se ne da ne očistiti, ne opisati. A na vsakega posestnika čevljev — je najmanj pet čistilcev.

Prodajalcev srečk je še več. Na tisoče jih hodi z milijoni izigranih srečk, odtisnjenih na cigaretnem papirju v najnežnejših kupjurah. Toda že zjutraj so dobitki radi njih množine po grošu. To že ni več loterija, ampak neka posebna polkvartopirska hazardna igra. Srečke kupujejo tako kot v Moskvi seme sončnic. V Vera Cruzu se ne zadržujejo dolgo: nakupujejo vreče, menjavajo dolarje, vržejo vrečo s srebrom na pleča in gredo na kolo-dvor kupit vozno karto za glavno mesto Mehike Mexiko-City.

V Mehiki nosijo vsi denar v vrečah. Pogosta izmena vlade (v teku 28 let 30 predsednikov) je izpodjedla zaupanje v kakršne-koli bankovce. Odtod vreče. V Mehiki so banditi. Priznam, raz-umem bandite. In vi, če bi pred vašimi nosovi žvenketali z zlato vrečo, kaj ne bi tudi vi poskusili?

Na kolodvoru sem prvič videl od blizu vojake. Velik klobuk s peresom, žolti obraz, šest palcev dolgi brki, sablja do tal, zelene uniforme, lakirani, žolti ovratniki. Mehikanska armada je zanimiva. Nihče, niti vojni minister ne ve, koliko je v Mehiki

vojakov. Vojaki so pod generali. Če je general za prezidenta in ima tisoč vojakov, se baha z desettisoči.

Ako je general proti prezidentu, se hvali s statistiko, ki gre v tisoče, a v nujni potrebi pride v boj z desetino. Zato vojni minister na vprašanje o veličini vojske odgovarja: »Kin sav, kin sav — kdo ve, kdo ve! Mogoče jih je 30.000, mogoče pa tudi sto.« Vojska živi po staroversko, v šotorih z navlako, z ženami in z otroki. Navlaka, žene in deca pridejo na dan za časa medsebojnih vojn. Če ena armada nima nabojev, a ima koruzo, dočim druga nima koruze, pač pa naboje, potem armadi prekineta bitko, rodbine uvedejo menjalno trgovino; eni se najedo koruze, drugi napolnijo torbice z naboji — in znova se razvije boj.

Na poti na kolodvor je avtomobil splašil jato ptic. Saj je bil vzrok za bojazen. Velike kot gosi, črne kot vrane, z golimi vratovi in z velikimi kljuni so se dvignile nad nas. To so »zopiloti«, mirne mehikanske vrane; njihov posel je — pobiranje odpadkov.

Odpeljali smo se ob devetih zvečer.

Pravijo, da je proga od Vera-Cruza do Mexico-City najlepša na svetu. Dvigne se na višino 3000 m in nad prepadi, med skalami in skozi tropske gozdove. Ne vem. Nisem videl. Toda že tropska noč, ki beži mimo vagona, je neobičajna. V popolnoma modri, ultramarinski noči rasejo črna telesa palm kakor dolgolasi bohemi-umetniki. Nebo in zemlja se zlivata. Zgoraj in spodaj so zvezde. Dvoje izpopolnitev. Zgoraj nepremične in navadne nebesne luči, spodaj plazeče in leteče kresnice.

Ko se osvetlijo postaje, vidiš najgloblje blato, osle in Mehikance v širokih klobukih s »sarapi« — v pestrih preprogah, preluknjanih v sredini, da lahko pomolijo glavo skozi in vržejo krajce na trebuh in na hrbet.

Stojijo, gledajo — in se ne premaknejo.

Nad vsem tem se razširja nenavaden in do slabosti zadušljiv duh — čudna mešanica vonja po bencinu in duha po gnilih bananah in ananasih.

Zgodaj sem vstal. Šel sem na pločnik.

Bilo je vse narobe.

Take zemlje še nisem videl, niti pomislil, da sploh obstoja.

V ozadju rdeče zarje so stali pordečeni kaktusi. Sami kaktusi. Poln bradavic z ogromnimi ušesi je prisluskoval nopal, najljubša delikatesa oslov. Kakor dolgi kuhinjski noži, ki poganjajo iz enega mesta, je zrasel »magej«. Njega predelujejo v polpivo — polžganje — »puljko«, s katerim opijanijo gladne Indijance.

Po taki poti sem prišel v Mexico-City.

Poezija. Mnogo je je. V parku Čapultrapeke je cela aleja poetov.

Calcada del poetos.

Samotne, sanjave figure čečkajo na papir.

Vsak šesti človek je obligatno poet.

Vsa moja vprašanja kritikom o današnji značilni mehikanski poeziji, o tem, ali je kaj podobna ruski struji, so ostala brez odgovora. Celo komunist Herero, redaktor železničarskega časopisa, celo delavski pisatelj Cruz pišeta skoro samo lirične stvari z nesladnostmi, z vzdihom in šepeti... Mislim, da je vzrok slabo razvite poezije slaba socialna ureditev. Urednik časopisa »Fakel« mi je dokazoval, da se stihov ne sme plačati — kakšno delo pa je to! Napravi se jih lahko samo kot krasno človeško pozo, ki je predvsem ugodna in zanimiva. Za avtorja samega je zanimivo, da je tako naziranje bilo v Rusiji v predpuškinski ali celo v puškinski dobi. Profesionalist, ki je resno vstavljal stihe v svoj budžet, se zdi, da je bil tedaj edino Puškin. Tiskana poezija in splošno dobra knjiga sploh ne gre. Izjema so le prevodi romanov. Celo knjiga »Grabiteljska Amerika«, vsakdanja knjiga o imperializmu v Zedinjenih državah in o možnosti združitve latinske Amerike za borbo, prevedena in tiskana že v Nemčiji, se tu razprodaja v 500 izvodih, in to skoro v nasilni subskripciji. Kdor hoče, da bi njegova poezija šla, izdaja ljubavne listke s pesmico, pripravno za opevanje kakršnegakoli splošnega motiva. Take listke mi je pokazal delegat Krestinterne tovariš Galvan. Te predvolitivene letake z njegovimi stihom so prodajali na trgih po grošu.

Rusko literaturo ljubijo in upoštevajo, vendar bolj po tem, kar so slišali o njej. Zdaj prevajajo(!) Leva Tolstega, Čehova, a izmed novejših sem videl samo »Dvanajst« od Bloka in svoj »Levi marš«.

Gledališče. Drame, opere in baleti so zapuščeni. Če bi prišla Ana Pavlova, bi imela polno dvorano le, če bi videla dvojno. Nekoč sem bil v ogromnem gledališču pri predstavi lutk. Neugodno je bilo videti pretresljivo umetnost, ki je prišla iz Italije. Ljudje, ki so bili videti kakor živi, so se pri telovadbi lomili v vseh sklepih. Iz žene človeške velikosti je priplesalo na desetine majhnih lutk obojega spola. Orkester in kor pol palca velikih človečkov je gonil nemogoče rulade in celo na tej oficialni predstavi v korist mehiških aviatikov so bile polne samo lože diplomatskih predstavnikov, dasi so vstopnice raznašali in prodajali iz roke v roko.

Sta pa dva »bataklana« — posnetka prave pariške revije. Ta dva sta polna. Ženske so suhe in umazane. Očividno so že prišle iz mode, iz let in iz uspeha v Evropi in v Zedinjenih državah. Diše po potu in škandalu. Točka polurnega vrtenja (s trenjenjem) od zadaj (obtantna stran trebušnega plesa) se je trikrat ponovila — in vedno znova je nastalo besno žvižganje, kar pomenja v Mehiki aplavz.

Tudi kino posečamo. Mehikanski kino dela od osmih zvečer. Vsebinsko filmov je cowbojska, zaključek ameriški.

Ampak najbolj priljubljena in najbolj obiskovana predstava je bikoborba.

Ogromna jeklena zgradba arene — edinstvena zgradba po vseh pravilih, v vsej amerikanski širini. Ljudi je do štirideset tisoč. Že dolgo pred nedeljo naznanjajo časopisi:

Los ochos toros
(Osem bikov)

Bike in konje, ki sodelujejo v bojih, si je mogoče poprej ogledati v hlevih. Taki in taki znameniti toreadorji, matadorji in pikadorji se udeležujejo o praznikih. Ob določeni uri je na tisoče voz s svetскими damami, ki se vozijo z udomačenimi malimi opicami v svojih »roylsih« in na desettisoče pešcev se preriva k jekleni zgradbi. Cene vstopnic, ki jih prodajajo pre-kupčevalci, so se podvojile.

Cirkus je odprt.

Aristokrati kupujejo vstopnice za senčno stran, drugo stran, plebs za ono, ki je poceni in na soncu. Če po uboju dveh bikov izmed šestih ali osmih, ki nastopijo po programu, prisili dež, da prekinejo mesarjenje, publika — tako je bilo na dan mojega prihoda — pobesni in opustoši administracijo. Tedaj pripelje policija ognjegasce in ti prično polivati sončno (plebejsko) stran z vodo. Če to ne pomaga — tedaj streljajo na te »solnčneže«.

Toro.

Pred vhodom čaka ogromna množica — ljubljence — biko-borce. Imenitni meščani se trudijo biti fotografirani skupaj z visokim bikoborcem, aristokratski senjori jim dajejo svoje otroke v naročje, očitno, da bi jih oplemenitili. Fotografi zavzemajo mesta skoro na bikovih rogovih — in pričinja se boj. V začetku se pojavi krasna, bleščeča se parada. In že začenja avditorij besneti, metajoč klobuke, suknjiče, možnje in rokavice ljubljencem v areno. Lepo in mirno, premirno poteka prolog, ko toreador z rdečo ruto izziva bika. No, že z nastopom banderiljerov, ko prično zabadati biku v vrat prve sulice, ko pikadorji prično ščegetati bike po bokih in postaja bik postopoma rdeč, ko se njegovi zbesneli rogovi zasade v konjski trebuh in konji pikadorjev za trenotek zdirjajo z visečim črevesjem, — tedaj zlo-vešča radost avditorija prikipi do vrhunca. Videl sem moža, ki je skočil s svojega mesta, prijel toreadorjevo ruto in jo začel razvijati pred bikovim nosom. Jaz sem doživel večjo radost: bik je znal zasaditi rog med človekova rebra, maščujoč tovariše — bike. Mož so odnesli. Nihče ni obrnil nanj pozornosti.

Jaz nisem mogel, niti nisem hotel videti, kako so prinesli meč glavnemu morilcu in kako ga je ta zasadil v bikovo srce. Samo po besnem tuljenju tolpe sem spoznal, da je delo končano. Spodaj so že čakali razparano žival, da ji uderejo kožo. Edino, za kar mi je bilo žal, je bilo to, da ni mogoče na bikovih rogovih namestiti topov in da ga ni mogoče zdresirati k streljanju.

Čemu bi obžalovali tako človeštvo?

Bikoborba, to je nacionalni mehikanski ponos. Ko se je zna-

meniti bikoborec Rodolfo Goono odpeljal v Evropo — potem ko se je proslavil s svojim delom, kupil hišo in preskrbel sebe in otroke z jedjo in lakaji, — je vse časopisje zatulilo, zbirajoč ankete: ali ima pravico odpotovati ta veliki mož? Kje se bo učila, pri kom jemala vzgled doraščajoča Mehika?

Presenetljivih arhitektonskih spomenikov novejšega sloga v Mehiki nisem videl. Hitro menjajoči se prezidenti si ne zamišljajo trajnih zgradb. Potem ko je Diez že trideset let predsedoval, je proti koncu pričel graditi nekaj, kar ni niti senat niti gledališče. Dieza so pregnali. Od tedaj je minilo mnogo let. Zgotovljeni skelet iz železnih stebrov še stoji, a sedaj ga je menda sprejel za nekakšne usluge prezidentu neki mehikanski špekulant, da ga bo porušil ali prodal. Nov in dober se mi je zdel spomenik Cervantesu (kopija seviljskega). Dvignjen, majhen trg je obdan s kamenitimi klopmi. V sredini je vodnjak, zelo potreben v mehikanski vročini. Klopi in nizke stene so pokrite s ploščicami, iz katerih se dvigajo reliefi, ki predstavljajo dogodivščine Dona Quichota. Mali Don in Sancho Panza stojita ob strani, nikjer ni podobe brkatega ali bradatega Cervantesa.

Mesto. Mexico-City je ravno in pestro. Od zunaj imajo skoro vse hiše obliko omare. So roza, svetlomodre, zelene, prevladuje roza-rumena, kakor morski pesek v zarji. Pročelje hiš je dolgočasno, vsa njihova krasota je znotraj. Tu tvori hiša štirikotno dvorišče, ki ga obdaja 2—3—4nadstropna terasa, ovita z zelenjem. Na njej vise lonci z ovijalkami in kletke papagajev. Ogromna ameriška kavarna »Samboru« je zgrajena tako: steklena streha nad dvoriščem — to je vse. To je španski tip hiš, ki so ga sem prinesli osvajalci.

Od stare osemstoletne Mehike, ko je bila vsa ta pokrajina, kjer stoji danes mesto, obdana z vulkami in je samo na otočku stalo Pueblo, svojevrstno mesto, nekaka komuna s 40.000 ljudmi — od tega azteškega mesta ni ostalo sledu. Zato pa stoji množica palač in hiš prvega osvajalca Mehike Corteza in njegove dobe, carja Iturbida, ki ni dolgo vladal, pa cerkve in samostani. Več nego deset tisoč jih je raztresenih po Mehiki. Prav tako je cela vrsta cerkev: od ogromne katedrale na Sokolskem trgu, ki sliči notredamski, do male cerkvice v starem mestu, ki plesni zarasla in brez oken. Ta je zapuščena že 200 let; tu stoji palačica, v kateri se še dandanes valja predpotopno orožje v takem redu — bolje neredu —, v katerem so ga pustili premagani obleganci. Res je — omenjene katedrale se za molitev malo uporabljajo; v katedralo je iz ene strani vhod, a z druge so štirje izhodi na štiri ulice. Mehikanske sinjorine in senjorite uporabljajo katedralo kot prehod z namenom, da bi vzbudile v čakajočem šoferju vtis religiozne nedolžnosti in se izmuznile na drugi strani v objem ljubimca ali v rok častilca.

Čeprav so cerkvena posestva konfiscirana in religiozne procesije od oblasti zabranjene, ostaja vse to le na papirju. Razen

duhovnikov čuva religijo v praksi še tudi množica posebnih organizacij: »Vitezi Columba«, »Društvo katoliških dam«, »Društvo mladih katolikov« itd.

Delavci so mi pokazali okraje siromakov, malih pomočnikov in brezposelnih. Te hišice se pilepljajo druga k drugi kakor zabojčki na Suharevki, a so še bolj umazane. V teh domovih ni oken in skozi odprta vrata je videti, kako se gnetejo v taki izbici družine z 8–10 ljudmi.

V času dnevnih poletnih mehikanskih nalivov zaliva voda poteptana tla, ležeča niže od pločnikov, in zastaja v smrdečih lužah.

Pred vrati jedo majhni, rahitični otroci kuhano koruzo, ki jo prodajajo in hranijo toplo pod umazanimi cunjami, na katerih spi ponoči sam trgovec. Odrasli, ki imajo še 12 centimov, sede v »pulkeriji«, v tej svojevrstni mehikanski pivnici, okrašeni s preprogami, s sliko generala Bolivara, s pestrimi trakovi, s steklenimi perlami mesto vrat.

Kaktusova pijača brez jedi kvari srce in želodec. In že s 40 leti ima Indijanec naduho in napihnjen trebuh. In to je potomec jeklenih Jastrebovih Krempljev, lovcev na skalpe. To torej je družba, ki jo je bila upropastila ameriksanska imperialistična civilizacija, deželca, v kateri se je do odkritja Amerike valjalo srebro, ki se niti ni prištevalo k dragocenim kovinam — deželca, kjer sedaj ne moreš kupiti niti srebrnega funta, ampak ga moraš iskati v Wall-Streetu v New Yorku. Srebro je ameriksansko, nafta je ameriksanska. Na severu Mehike so v rokah Amerikancev tudi gosta železniška omrežja kakor tudi vsa industrija, ki je na najvišji tehniški stopnji.

A eksotika — ta je od hudiča! Lilijane, papagaji in slikarji, to je na jugu, to je za Mehikance. In kaj je za Američane? Ali naj love tigre, da bi jim ostrigli dlako za brivske čopiče?

Tigri, ti so za Mehikance, zanje so gladna eksotika.

Najbogatejšo zemljo sveta je severnoameriksanski imperialism posejal z gladom.

Življenje mesta se začena pozno, ob osmih ali devetih.

Opirajo se trgi, ključavničarije, čevljarne, krojačnice, vse elektrificirano, stroji za obrezavanje in barvanje pet, z likalniki za likanje cele obleke naenkrat. Za obrtmi se odpro uradi.

Množica taksijev in zasebnih avtomobilov se izmenjuje srečuje z demokratičnimi, umazanimi avtobusi, ne bolj udobnimi in ne bolj prostornimi od naših tovornih. Avtomobili tekmujejo z avtobusi in z avtomobili raznih firm. Ta konkurenca dosega pri zelo strastnem temperamentu španskih šoferjev naravnost bajne oblike. Avtomobil drvi za avtomobilom, vrsta avtomobilov goni avtobus in vsi skupaj zavozijo na pločnik, loveč se za nepremišljenimi pešci.

Mexico-city je po množini avtomobilov sodeč na prvem mestu na svetu.

Šofer v Mehiki ne odgovarja za poškodbe (varuj se sam!), zato je srednja življenjska doba brez nezgod 10 let. Enkrat v 60 letih poškodujejo vsakogar. Res so tudi taki, ki ostanejo nepoškodovani 20 let, a to na račun onih, ki so jo že v petih letih skupili.

V razliko od sovražnikov mehikanskega človeka — avtomobila, izpolnjuje tramvaj humano delo: ta prevaža mrtvece.

Često vidiš neobičajen prizor: tramvaj s plakajočimi sorodniki in na priklopljenem katafalku pokojnika. Vsa ta procesija zvoni na vso moč z množico zvončkov brez prestanka.

Svojevrstna elektrifikacija smrti...

Bratko Kreft:

SKOK SKOZI OKNO

(Konec.)

Tako je spoznala mati, da je hčerka ni poslušala. Pod naminkanim in napudranim licem ji je zaplala kri, čutila je vročino in prsti so se v jezi nemirno pregibavali. Zdaj je stopil še Milan vmes.

»Zdi se, kakor da ti ni nič več zame?«

To je bila jasna beseda. Zdaj je bilo treba odgovoriti nanjo. Mary ni nič odlagala, nič premišljevala, kar rekla je.

»Tako je; mislim, da bi to res že lahko sam videl, ne da še sprašuješ...«

Zavladala je mučna tišina. Vsi trije so zaslišali, kako tiktaka starinska ura na stari omari. Za trenotek jih je vse priklenila nase. Nato je spet Milan presekala molk: »Kdo pa ti je na Dunaju prirastel tako k srcu, da si pozabila name?...«

Zdaj je v Mary zaplavala kri.

»Nihče, toda dolgočasila sva drug drugega... tudi spoznala sva dovolj drug drugega — meni so se odprle oči in prosim te, ne gnjavi me več... jaz se s teboj nikoli ne bom poročila...«

Mati je planila vmes.

»Mary, za božjo voljo...«

»Ne, nikoli...«

Mary je zadnjo besedo ponavljala kar naprej in s tem izigrala materino potrpežljivost.

»Nikar ne misli, da ne vemo, kaj vse se je s teboj zgodilo na Dunaju.«

»No, kar povej, kar veste!«

»Richtmannov Alfonz je hodil k tebi spat...«

To je bleknil Milan. Mati ga je srepo pogledala in prešinila z jeznim pogledom. Tako bi ne bil smel govoriti. To je bilo ne-

okusno. Zakaj ni prepustil njej? Povedala bi isto, le v bolj dostojni obliki... Zdaj je bilo že prepozno. Mary je isti trenotek planila s stola proti njemu, pest je stisnila k udarcu, toda zadnji trenotek se je zavedla in obstala.

»O, o gospodična pa so zelo pogumni...« je pripomnila mati. Zdaj ni bilo več poti nazaj, zdaj je Mary vedela, da pride do katastrofe. Torej kar naprej, izvolite prosim, pripravljena sem!

»Izvolita mi pojasniti, kaj mislita s tem!«

Njena predrznost in nenadna (sicer igrana) mirnost jo je osupnila. Mati se je zgrozila.

»Moj bog, Mary, kaj je s teboj?«

»To si že rekla večkrat danes, bodi zdaj stvarnejša! Rada bi vedela, kdo vama je natvezil tisto o Alfonzu in sploh povejta, kar vesta.«

»Ali ni mogoče res?« Materino vprašanje je bilo zvito. Mary ni oklevala.

»Seveda ni res! Laž je vse skupaj!«

Zavedala se je, da je bila zdaj zelo predrzna, toda pogum ji je dajala zavest, da vendar niti mati niti Milan ne vesta nič stvarnega, kajti za najintimnejše stvari sta vedela le ona in Alfonz. Tega pa ni bilo tu in on prav gotovo tudi nikomur ni nič zaupal. Mary se je v resnici še vedno samo branila, za protinapad jo je bilo strah. Razgaliti družinsko življenje domače hiše...

Milan se je cinično nasmehnil njenemu predrznemu odgovoru.

»Kako se upaš trditi kaj takega! Saj si bila nekaj časa skoraj vsak dan z njim skupaj?«

»To še ni noben dokaz! Sprehajati se po ulici tujega mesta z rojakom še nič ne pomeni!« Milanove besede so jo pogrele. Od nekod se je pojavila slutnja, da morata nekaj vedeti. Toda odkod? Mogoče jo je kdo slučajno videl z Alfonzom, pa je povedal. Drugega sigurno ne more vedeti... Na vsak način je treba zdaj spretno prikriti svojo razburjenost, sicer jo ujameta in potem je po njej.

»Vidim, da trdovratno vztrajaš na svoji nedolžnosti. Kaj bi se prepirali in si lagali, če pa imam dokaz v rokah!« Mary je prebledela. Mati je segla v torbico, ki jo je imela skrito za hrbtom in privlekla iz nje pismo. Mary je spoznala Alfonzovo pisavo. Kakor mačka je planila in iztrgala materi pismo. »To je nesramnost, pismo si mi prestrigla in odprla. To je... to je... lumparija... škandal... kaj takega!« Mary je bila vsa iz sebe. Poza-bila je, da bi morala biti mirna, pismo jo je vrglo v ekstazo, iz katere v tem trenotku ni mogla več nazaj. Obup se je je oprijemal ob misli, da sta mati in Milan prebrala Alfonzovo pismo, četudi ni vedela, kaj je v njem. Zdaj ga niti brati ni mogla. Zalepko je strgala, tako naglo je potegnila pismo iz nje. Hotela je brati, toda črke so plesale pred njo, kakor da ima vročico. Tedaj se je ozrla po materi in Milanu. Videla je sovražne poglede, njiju ošabnost in veselje, ker sta jo tako potlačila s pismom... to je bilo

ponižanje... da, tega ne bo prestala... to mora maščevati... o, udarila bi v tiste oči, planila bi k njim in jim pokazala njih lažljivost... Tako jo je gnalo naprej... vsa kri ji je planila v lice, roke in noge so ji trepetale. Izbruhnila je.

»Vidva mi nimata kaj očitati. Vidva ne... pometajta pred svojim pragom... Če sem jaz ležala pri Alfonzu, sta vidva med tem časom tudi spala skupaj... Fej, gabita se mi...« Z zadnjimi močmi je Mary zbežala v svojo sobo. Na koncu ji je že šlo na jok. Vrata je močno zaloputnila za seboj, da se je stresla stara omara in so zazveneli kozarci...

Milan in mati sta obstrmela predse. Nista si upala pogledati drug drugemu v oči.

Spet sta slišala, kako tiktaka ura. In kozarci so še vedno zveneli od treska vrat, ki jih je za seboj zaloputnila Mary.

6.

Pismo je bilo naslovljeno na njen dunajski naslov, ki ga je gospodinja na Dunaju prečrtala in poslala pismo za njo. Prišlo je že včeraj. Zalepko je morala mati skrbno odpirati, ker se ji je še zdaj poznalo, da bi jo bilo mogoče spet zalepiti in Mary bržkone pri sprejemu ne bi niti opazila, da je nekdo pismo odprl in prebral. Vsebina pisma pa je postala usodna zanjo. Okoli dva tedna pred svojim odhodom v domovino, je bila srečala Alfonza. Ves spremenjen je bil. Nič več nervozen, nič več nestrpen. Govoril je mirno in premišljeno. Nista bila sicer dolgo skupaj, toda najbolj si je zapomnila, ko ji je dejal, da mu naj oprost, ker jo je včasih mučil. Zahvaljeval se ji je, ker mu je pomagala k ozdravljenju. Vse to je bilo tudi zdaj omenjeno v pismu.

» — — Usoda mi je naklonila, da sem takrat srečal Tebe. Hvala Ti za tisto lepo noč ljubezni; pozabil je ne bom nikoli. Saj sem se prikradel kot tat v Tvoje življenje in Te brezobzirno vzel, vzel, ker sem čutil v sebi, da Te moram vzeti, da Te potrebujem za svoje ozdravljenje. Hodil sem ves obupan okrog, preklinjal sebe in druge. Lahko bi bil takrat ugonobil Tvoje in svoje življenje, toda Tvoja ljubezen naju je rešila oba. Ti si se za naju oba žrtvovala. Od takrat sem začel hoditi po novi poti in zdaj ne poznam več nobenega strahu pred življenjem. Saj življenje je lepo, če hočeš; nelepega so le napravili ljudje. Zato se je treba boriti. Proti njim kakor tudi proti vsemu tistemu, kar so sami zase pogubonosnega ustanovili. Tistemu življenju sem zdaj napovedal boj. Že vidim jasneje podobo vsega našega življenja. Včasih sem preveč sovražil in obsojal posameznika, danes vem, da se je treba boriti proti ustroju, ki dela ljudi take, kakršni so. Mi sami smo plod tega ustroja, zato se moramo boriti tudi proti samemu sebi... Včasih sem strašno sovražil očeta, mislil sem, da je on kriv vse moje nesreče, vsega mojega nemira in raztrganosti, danes vidim vse to globlje. Res je, tudi on je kriv, toda njegova

krivda ni v njem samem osnovana, temveč izhaja iz ustroja. Vem, da se ne bova nikoli našla z njim na isti poti, toda zdaj sem spoznal, da je treba odpor poglobiti in ga temeljito pripraviti...«

Mary je brala, brala; pismo ni imelo ne konca ne kraja. Za vsemi besedami pa se je spet skrivalo nekaj, česar še ni mogla doumeti. Zlasti ne ta trenotek, ko ga je brala. Pri koncu jo je postalo strah. Iz vrst je razbrala, da se je Alfonz odpravil na nevarno pot in zdelo se ji je, da mu grozi velika nevarnost. Nekam gre, kjer mu bodo pogubili življenje. Oče je dejal zadnjič, da preži policija nanj... Moj bog, kaj bo iz vsega tega? Zdaj, ta trenotek, ji je bil radi toplega pisma Alfonz od vsega na svetu najbolj pri srcu. In še tega bo izgubila... Na koncu piše, kakor, da se posavlja od nje... »Ti ne moreš po tej poti... ti si preveč vezana, vkovana si v svojo okolico, v svojo družino. Jaz sem se odtrgal in vem, kje je zdaj moj prostor. Edino tako sem si zamogel rešiti življenje. Zdaj sem spoznal njegov zmisel. Ne radi usmiljenja do tistih, ki trpe in so ponižani, ne samo radi usmiljenja, za pravico gre... To spoznanje je kakor matematični obrazec, samo poznati je treba njegovo praktično uporabo in rešitev...« Na koncu je pisal še o tem, da se namerava v nekaj dneh vrniti domov. Že mesec dni nima nobenega poročila od domačih. Oče je baje strašno hud nanj. Za zadnji mesec mu ni poslal nobenega denarja tako, da mu je šlo precej pičlo. Tudi radi tega se mora vrniti. Toda miroval zdaj ne bo več. Če bo šlo vse po sreči, se bosta videla. Vrača se s posebno misijo, ki je v zvezi z njegovo novo orientacijo. Izvedel je, da se baje policija zanima zanj. Nič zato...

Mary ni slišala, da je nekdo potrkal na vrata. Šele, ko so se brez poziva odprle in je vstopila mati, se je vzdramila. Nič ni rekla. Prikovana je sedela na divanu. Mati je prisledla k njej. Zdaj sta čakali druga na drugo. Nobena ni hotela izreči prve besede. Tedaj je mati pobožala Maryno roko. Mary jo je takoj odmaknila.

»Mary, oprosti... poslušaj mater, ki trpi...«

V očeh je imela solze in glas ji je drhtel. Toda Mary ni mogla omehčati. Mary ni verovala v njene solze in v drhtenje njenega glasu.

»Ne bom ti prikrivala več, saj veš vse, samo povej mi, kdo ti je povedal...«

Mary se je njena zvedavost videla strašno neumna.

»Ali je važno, kdo je povedal? Važno je to, da je res.«

Mati je bila užaljena.

»Prav, in kaj ti rečeš v svoje opravičilo?«

Mary se je zganila. To je bila spet nesramnost. Njen prestop se ne da meriti z materinim. Tako je mislila.

»Nimam se opravičevati pred nikomur razen pred samo seboj...«

»A tako... prav. Kje pa si se navzela te nove morale?«

To je bilo preveč. Mary, ki se je spet borila sama s seboj, je

zdaj morala izbruhniti. Materino obnašanje je bilo skrajno izzi-
valno in nesramno.

»Če ne drugje, pri tebi...«

To je kriknila skozi grlo, da jo je žgalo. Mati se je vzravнала.
»Kako si rekla? Jaz, da sem te kdaj kaj takega učila? Dve žen-
ski sta se kakor zveri pripravljali na napad.

»Ti smrkla boš meni očitala? Sive lase že nosim pa se ne dam
kar tako. Nikoli nisem imela nič dobrega poleg tvojega očeta, ki
te je prav gotovo zdaj nahujskal proti meni...«

»Oče me ni nič nahujskal, samo oči mi je odprl.«

»Naj bi ti raje govoril o sebi, bilo bi pametneje in odkrito-
srčneje...«

»Pusti očeta pri miru, saj ga nisi več vredna...«

Zdaj je mati zakričala:

»Kaj groziš? Da ga nisem vredna? Ona druga, tista vlačuga
ga je vredna, res je...«

Mary ni verjela. To vse skupaj se ji je zdela hinavska igra,
ki jo je izzvala, da je vse povedala, kar je izvedela od očeta.
Mati ji je sprva vpadala, ko pa je videla, da je ne more preki-
niti, da Mary bruha iz sebe, je sedla na stol in čakala, da pove
do konca in da se pomiri. Mary se je spet vsa tresla. Vročina jo je
dušila. In ko je končala svojo obsodbo nad materjo, je odprla
okno.

V sobi je zavladala tišina.

V to tišino je začela pripovedovati mati svojo izpoved. Za-
nikala je očetove obdolžitve in obdolžila njega.

»... Mary, tvoj oče je lagal, obupno lagal... To ti pravim
zdaj, ko stojim vsa gola pred teboj, ko se zagovarjam, ker sem
ti zapeljala ženina: Mary, oprosti tej starostni blodnji... toda ti
ne veš, kako strašno mi je včasih za temi zidovi, kako si želim
nekoga, kakor takrat, ko sem bila taka kot si danes ti. Milan mi
je prišel slučajno nasproti... zapredla sem ga v svoje mreže...
nisem mogla drugače... Kriva sem pred teboj, toda nisem kriva
pred tvojim očetom. Jaz nisem prinesla bolezni v hišo, četudi pri-
znam, da sem rada videla Ravniharja. Bil je dober človek, četudi
je zapravljajl denar in rad pil. Oče ti je povedal vse narobe...
On je bil tisti, ki je prinesel nesrečo v hišo, in nihče drugi. Kdo
ve pri kateri ženski je iztaknil bolezen in z njo okužil mene, Rav-
niharjevo ženo in ta Ravniharja... Bil je strašno ljubosumen,
ker je videl, da se razumeva z njim, toda prisegam ti, da med
nama ni bilo nikoli nič več kakor poljubi... Oče ga je takrat
obdolžil vsega, česar ga je mogel. Res je, da v blagajni ni bilo
vse v redu. Ko pa je prišla še tista bolezen... z ženo sta se obupno
sprla, ker ga je pod očetovim vplivom dolžila tudi ona, da je na-
lezla pri njem... Obdolžitve so padale z obeh strani, dokler niso
našli nekega jutra generalnega ravnatelja mrtvega. Oče ga je prej-
šnji večer prisilil do izjave zoper mene, ker je tirjal od njega

primanjkljaj v blagajni. Ravnihar pa ni mogel plačati... doma so živeli ves čas precej razkošno — in da si reši življenje, je pričal proti meni, lagal je, da je bil pri meni... da me je zape-ljal... Trden značaj ni bil nikoli, toda ta laž mu je šla k srcu, da se je ustrelil. Sicer se ni ustrelil samo radi nje. Njemu sploh ni bilo nič več do življenja. Ženina ljubavna razmerja, njegovo pohajkovanje na popotovanjih... to ga je gnalo v obup. Jaz mu telesno nisem vračala ljubezni, četudi moram priznati, da mi je prirastel k srcu. Pri meni je bil krotek kot ovca in takrat, od najinega prvega poljuba naprej, ni pogledal nobene ženske več... V predsmrtnem pismu je izpovedal, da je lagal, ko je obdolžil mene in da vse nesreče ni kriv nihče drugi nego moj mož, tvoj oče. Tiran, svojeglavnež, trma, ki gre preko nas... Sinoči se je odpeljal v Beograd v spremstvu tvoje klavirske učiteljice, Mila-nove tete... Vidiš, njemu je vseeno. Takrat po ravnateljavi smrti se je hotel ločiti od mene. Zdravnik dr. Lapajne mu je izstavil spričevalo, da je bolezen našel pri meni... Po Ravniharjevi smrti je bilo to lahko trditi, ker je bila glavna priča mrtva. Ta-krat sem napela vse sile, da sem pridobila zase Milanovo mater. Očetu sem rekla, da bom pri sodnji napravila takšen škandal, razkrinkala ga bom, da si ne bo upal več na svetlo... S tem sem ga ustražovala. Škandala se je ustrašil. Jaz se nisem hotela ločiti, zakaj? Hočem ostati to, kar sem. Če že nisem srečna v svoji notranjosti, si hočem ohraniti vsaj svoj družabni položaj, ki ga imam kot soproga predsednika D. d. Železo... Vidiš, Mary, tako je in nič drugače. Tvoj oče je zviti lisjak, ki te je včeraj nahuj-skal proti meni, da bi zasigural sebe... To so njegove metode. Ko se bo vrnil, se bo naredil lepega in ne bo hotel nič več vedeti o tem...

Mati je govorila, govorila brez konca... Ponavljala se je, včasih spet olepševala svojo usodo in svoj greh, kakor je rekla, nato jo je spet prijel gnev zoper moža... Tako je šlo navzgor navzdol kakor pot preko hribov... Mary je že dolgo ni več po-slušala. Obletavale so jo sence domače hiše, jok se ji je zaprl v notranjost, da je čutila telesno bol. Razgnati jo je hotelo. Skozi glavo so švigale podobe in misli; včasih se je zazibala hiša... Spet se je prikazal robati obraz praočeta in sladki, dobrotljivi na-smehek njenega očeta... Moj bog, kaj bo z menoj, kaj bo z na-mi? To vprašanje se je ves čas ponavljalo v njej. Toda odgovora ni mogla najti. Nekaj je treba ukreniti, tako ni mogoče več na-prej... moj bog... Zunaj je zbrnel mimo hiše avto. Na vrtu je zalajal pes... Nalahno je začelo deževati... Spodaj v sobi razje-dajo črvi staro omaro, last pradede... Povsod grizejo in razje-dajo črvi, tudi njo razjedajo...

Mary ni vedela, kdaj je mati odšla. Ko se je za hip ozrla po sobi in začutila, da je sama, jo je spet zagrabilo tisto, kar jo je mučilo in preganjalo ves čas. Prej, ko je slonela ob odprtem oknu, jo je nekaj zazibalo in čutila je, kako jo nekaj vleče k

tlom, doli na vrt... Tako se je ustrašila, da je odstopila. Bala se je, da se ne prevrne skozi okno, tako težka se ji je zdela glava.

Zdaj jo je stresla samota. »Kako uradno se je pravzaprav izpovedala mati in kako plitvo v resnici! Zakaj me je zdaj pustila samo? Jaz ne smem biti sama, jaz se bom sicer ubila... Groza me je teh zidov, sence strašijo, v ušesih mi brni škripanje črvov, ki razjedajo...«

...Šofer, ki se je zvečer vtihotapil k sobarici v posteljo, je drugi dan pripovedoval, kako je slišal zamolkel padec. Še pred tem je videl senco, ki je švignila mimo okna. Nato je začel pes divje lajati. Nekaj ni bilo v redu. Hitro se je oblekel in stekel na vrt. Pod oknom na gredi je ležala Mary in stokala. Poleg nje je stal pes in lajal.

Mati je zagnala divji krik. Poklicali so takoj zdravnika. Obe nogi sta bili poškodovani in pretres možganov. Iz ust ji je tekla kri. Notranja poškodba. Vendar zdravnik upa, da jo bodo rešili... Odpeljali so jo takoj v sanatorij. Ves čas je bila nezavestna... Ko so izza ogla zavili na glavno ulico, so srečali troje ljudi. Ravno so šli čez cesto pa so se morali pred avtomobilom ustaviti. Skozi motno šipo je mati spoznala Alfonza. V levi je nesel ročni kovčeg, v desni dežnik. Njegova dva spremljevalca sta bila detektiva. Kar na peronu sta ga snela, ko je šel proti izhodu. V naglici je mati videla trd, uporen izraz nekoliko bledega lica. Nato je auto nadaljeval svojo pot in pospešil tempo. Mary je tiho zaječala...

Ko so se odpeljali, je pes še nekaj časa gledal za njimi. Hotel je z njimi pa ga je kuharica pridržala. Vabila ga je, da bi prenočil v veži, pa ni hotel. Izginil je za oglom in se ustavil na mestu, kjer je obležala Mary. Na tleh ob zidu je padlo nekaj kapelj krvi, ko so jo nesli v vilo. Zdaj je pes povohal kri in z jezikom obliznil tlak... Pa mu ni prijala človeška kri... Zavil je za ogel in se vrnil pred hišna vrata, ki so bila s predzidkom zavarovana pred dežjem in vetrom. Na zadnji stopnici je ležala slamnjača. Zazeval je, malo zacvilil in začel dremati.

Zgoraj v sobi je pripovedovala sobarica kuharici, kako sta se bila s šoferjem ustrašila, ker je tako čudno zaropotalo... Nato sta tudi oni dve legli spat. Sobarici je bilo žal šoferja, ker je moral iz njene tople postelje. Tako bi se bila vso noč ljubila... Še zdaj je bila pijana od njegove tople strasti, da se ni mogla prav zavediti tega, kar se je bilo zgodilo. Počasi je zadrževala tudi ona. Tako je prišla v pozni noči hiša do svojega pokoja...

Popravi v štev. 7—8: Na str. 281. v drugem odstavku morajo biti stavki od »Edinstvo proletariata«... do »razcepljenosti...« v narekovajih, ker so besede T-ega.

Rojc Rudolf:

PESEM IZ NOČI

Sem brez misli. Gledam skozi okno...
 Iz noči žde vame razsvetljena okna treh fabrik,
 ko zastave nad grobovi dim se vije iz kaminov.

Mesec plove nad oblaki, črne sence padajo na zemljo,
 sence mečejo oblaki, temne sence rišejo zidovi.
 Sanjam... Tiho, mirno vse je okrog mene, samo stroji motijo
 tišino nočno.

Vidim v fabrike skozi stene, čutim bol, ki jo trpe sodrugi,
 drgetam pred črno senco, ki v srce mi sega z roko črno.
 Bratje, sestre, o ne dajte, da poseže v srca vaša...

Zvon nekoč se bo razmajal, zvok pregnal bo vseh vetrov valove.
 Sredi cest brezkončnih, sredi nepreglednih mas ogromna misel
 iz krvi bo v kri se zlila, rasla, plamenela, klicala, kipela...
 Rodil se bo on (čas), ki bo človeka človeku skoval.

B. K.:

FRAGMENT O MAJAKOVSKEM

(1894—1931.)

Ruski pesnik Vladimir Majakovski je pri nas zelo malo znan. Razen nekaj površnih in slučajnostnih beležk v dnevnem časopisu se menda o njem pri nas še sploh ni nič pisalo, četudi spada med najzanimivejše osebnosti predvojne in zlasti povojne ruske literature. Tudi ob njegovi prostovoljni smrti se ni o njem pri nas nič pisalo, le tu in tam je kakšen senzacionalnosti lačen časnik omenil v svoji kulturni rubriki, da se je spet ustrelil ruski pesnik in seveda pri tem škodoželjno pripominjal, kako se ruski umetniki streljajo iz nezadovoljnosti razmer, v katerih morajo živeti. Drugod spet ste našli pripombo, da se je revolucionarni pesnik Majakovski ustrelil radi ženske: Tako pri nas kaj radi z nekaj površnimi, ponajvečkrat še poleg tega krivičnimi in kaj rado netočnimi pripombami, obidemo marsikatero stvar, o kateri bi bilo treba podrobneje in vestneje pisati. Zlasti velja to za novejšo rusko literaturo. Če pa napiše kakšen malopomemben, ponajvečkrat tudi zelo netalementiran emigrantski pesnik ali pisatelj kakšen obupen in gnusen napad na svojo domovino — se pišejo pri nas dolge kolone in prinašajo se celo slike. Značilna taka nekritičnost meščanskega kulturnega sveta je bila tudi lanska podelitev Nobelove nagrade Buninu, ki je nikakor ni zaslužil. V ruski literaturi je danes že precej takih in seveda tudi mlajših pisate-

ljev, ki po svojem delu in talentu daleko nadkriljujejo gospoda Bunina. Toda fašizirani meščanski svet je pač z Nobelovo nagrado skušal demonstrirati proti novi ruski kulturi in zato se je raje poklonil za rusko literaturo manj pomembnemu gospodu Buninu, ki se ne navdušuje za lepšo bodočnost človeštva in ki »olimpijsko« plava nad raznimi »modnimi« idejami nove ruske literature, kakor to kaj rada pripominja vsa meščanska kritika. Sicer pa se temu ni treba niti čuditi. Če so zmogli predlagati za mirovno nagrado največje imperialiste in pripravljavce novih vojn kakor je n. pr. Mussolini, potem ni čuda, da se gode tudi v literaturi takšne stvari. Seveda je vse to dobro premišljeno in preračunano. Za meščanski razred je kakovost onemoglega dekadenta Bunina veliko večja vrednost kakor pa življenjsko kipeča sila Maksima Gorkega, »hudournika« bodočnosti. Toda kljub temu ni pomoči. Jez se je podrl in tokovi so se sprostili, vsaj toliko sprostili, da lahko s sigurnostjo pojo pesem bodočnosti.

Med take tokove, ki so se sprostili in se zagnali »novim zarjam« nasproti spada tudi Vladimir Majakovski, glavni in največji pesnik ruskega futurizma — bolje svetovnega futurizma sploh.

Futurizem je šel kot strašilo skozi svetovno literaturo. Kritika se je prijemala za glavo, občinstvo je obupavalo in se smejalo. Futuristi so hoteli biti največji literarni revolucionarji. Marinetti, današnji bard fašizma, je že davno pred vojno rohnel proti vsej dosedanj literaturi, propagiral je uničenje spomenikov in muzejev — skratka uničenje vse dosedanje umetnosti, da bi potem lahko futurizem zgradil novo. Futurizem je bil skrajni individualizem. Futurističnemu pesniku ni bilo mar, ali ga je kdo razumel ali ne. Stvaritve futurističnega pesnika so bile ekstaze njegovega duševnega življenja, trenutni izbruhi brez logike in medsebojne povezanosti. Gramatike ni priznaval — tradicionalne oblike verza je zametaval in se jim posmehoval. Edino, kar so nekateri skušali gojiti, je bil ritem besed. Futuristi so povečini svoje pesmi sami recitirali — zato so ritem — neko posebno blagozvočje — včasih tudi neblagozvočje — radi povdarjali.¹ Recitacije s sprem-

¹ Višek futuristične ritmičnosti in istočasno nerazumljivosti so besede perzijske kneginje Meriane v Kamenskega drami »Stjenka Razin«, ki se glase:

Ai ehjal bura ben
Siwerim sise tschok
Ai salma
Ai gurnish dschanamai itd.

Delo je bilo 1919. l. vprizorjeno pri režiserju Tairofu. Avtor Kamenski je sprva prepričeval igralce, da so to perzijske besede, dokler ni na koncu priznal, da — v njegovo čast — niso iz nobenega jezika. Kljub vsemu, pripoveduje Tairof, so vzbudile pri občinstvu napetost in zanimanje in to radi ritmičnega igralčinega prednašanja in radi svojevrstnega ritma, ki bi naj bil v teh izmišljenih besedah, ki so dotirale futuristično ritmičnost in nejasnost do vrhunca. Poizkus muzike

ljevanjem klavirja, v posebnem kostumu — improvizirane recitacije v kavarnah, škandali z občinstvom in s policijo — vse to je futuriste razglasilo po vsem svetu. Moralni in umerjeni malomeščan se je zgrozil in zgražal, če je slišal kaj o futurizmu. Tako je skušal biti futurizem revolucionaren odpor proti meščanski tradiciji in razmeram. Toda vse njegovo revolucionarstvo ni imelo globlje osnove. V vsem njegovem delu se le kaže protest in izbruh onemoglega intelektualca, ki je obupal nad meščansko kulturo, zlasti umetnostjo. Od vseh futurističnih pesnikov, slikarjev itd. ni danes ostalo ničesar več. Marinetti, ki je včasih divjal proti akademijam, je danes sam član fašistične akademije. Vsako leto straši kot delegat italijanskega Pen-kluba na internacionalnem kongresu te pisateljske zveze in kot klovn propagira in poje panegirike italijanskemu fašizmu. Kaj pravzaprav danes dela v resnici, se ne ve. On je pač futuristični umetnik — in kar je mnogo jasnejše in konkretnejše — poveljevalec fašizma — najreakcionarnejšega in najbrutalnejšega političnega sistema naše dobe. Kje je zdaj vsa tista revolucionarnost, s katero so se nekoč futuristični pesniki obračali tudi na široke množice? Ali so jo prodali za skorjo belega kruha z meščanske in to celo fašistične mize — ali pa spoznali nesmisel in praznoto svojega početja ter so se raje povrnili v okrilje tistega razreda, iz katerega so izšli? ... Kajti futurizem ni bil nič drugega, nego znak, zgodnji znak krize meščanske kulture in meščanskega intelektualca, ki se je v begu pred resničnim življenjem zatekel v abstrakcije, ki so se po svoji bolnosti že približevale prividom blaznežev. Tako je bilo pri tistih, ki so smatrali svoje delo za resno, mnogo več pa je bilo tistih, ki so začeli s stvarjo spekulirati, ko so videli, da se da slavno občinstvo speljati na led. Take so bile moje misli, ko sem pred leti gledal Piccassójevo razstavo risb in sem med mnogimi dobrimi, realističnimi risbami, da bi jim lahko kdo očital akademstvo, našel tu in tam kakšno ekstravagantno neumnost. Kritiki, ki se kaj radi delajo učene, so pisali komentarje futuristični umetnosti in se delali bolj važne nego futuristi sami. Pesmi-ce v obliki konja, čaše, itd. so mrgolele po takrat »modernih« (bolje modnih) umetniških revijah, slikarji so po nekaj barvnih potezah obešali na slike ravnila, šestila ali karkoli in temu so rekali umetnost... Četudi so sami nastopali proti impresionizmu, neoromantiki in dekadenci je vendar bila njih umetnost še za stopnjo hujša dekadenca. Le dadaisti so šli dalje. Vendar so nekateri od teh bili vsaj toliko jasnejši v svojih programih, da so izrecno stremeli za uničenjem umetnosti. Danes se komaj še spominjamo vseh teh stvari, ki so takoj po vojni zagospodovala na evropskem umetniškem trgu. Kam je vse to izginilo? Nekateri so

nerazumljivih besed — bi se lahko reklo. Futuristi, ki so po navadi tudi sami recitirali svoje pesmi, so skušali vplivati z oratorskim in deklamacijskim elementom svojih pesmi, odtod bržkone njih priljubljenost do ritma in »vpadnih« izrazov in figur.

sploh opustili ta posel, drugi pa so postali solidni člani meščanske družbe kakor Marinetti, tretji (slikarji) spet so preko perverzno-patoloških slik svojih pubertetnih — pozno pubertetnih sanj — prešli na dokaj realnejšo in tudi dobičkanosnejšo cerkveno slikarstvo. Značilen razvoj v tej smeri sta pri nas napravila brata Kralja in pa Miha Maleš, ki je nekoč skušal koketirati tudi s socialnimi motivi (nekaj sličic v »Rdečih lučkah«). Nikakor ne trdim, da so vsi ti bili futuristi, kakor jih je konservativni kritik takrat kaj rad odpravil, saj so istočasno s futuristi nastopali kubiisti, konstruktivisti, predvsem pa ekspresionisti itd., vendar so izhajali vsi iz enega in istega vira: iz propale, resignirane, skozi in skozi izživete notranjosti intelektualca meščanske družbe, ki se je ob pomanjkanju vsake nove ideje, vsake sodobne vsebine, ob pomanjkanju poguma pogledati življenju v oči, zaletel v probleme forme. To je skušal na vse mile in nemile načine variirati; samemu sebi je dopovedoval, da so take in take abstrakcije, zveržena trupla, ki so nosila glave skoraj povsod drugje samo tam ne, kjer so v resnici, in temu so dodajali komentarje, češ, s svojimi dušnimi očmi pač vidi gospod umetnik tako. Toda bilo je v resnici le to resnično, da njih glave niso bile na mestu. Usmerjeni v skrajni individualizem in idealizem so odklanjali pogled v resnično življenje, kjer so se začele gibati ljudske množice, boreče se za svoj bori obstanek, za skorjico vsakdanjega kruha, za isto skorjico, ki ponajvečkrat manjka tudi umetniku v meščanski družbi. (Konec prihodnjič.)

Theodor Plivier:

V GOZDU PRI COMPIEGNE-U

Znani nemški pisatelj piše nov roman, ki bo obravnaval v zvezi z njegovima prejšnjima romanoma »Cesarjevi kuliji« in »Cesar je šel, generali so ostali« polom in razpad cesarske Nemčije in njene armade 1918. leta. Prinašamo izredno zanimiv odlomek, ki popisuje, kako so med Francijo in Nemčijo sklenili premirje.

Zjutraj okoli sedme ure se je vlak ustavil.

Železniški uradniki so odgrnili zastore — zunaj so stale visokopostavne bukve, zvezane z gostim grmovjem. Nobene hiše, nobene postaje, sredi gozda se je bil vlak ustavil. Na vzporednih tračnicah, sedemdeset do osemdeset korakov oddaljen, stoji drugi vlak z belo slano pokritimi strehami, prav tako sestavljen kakor ta, s katerim so prišli. Stewardi, ki jim strežejo pri zajutruku, govorijo nemško. Erzberger (1875—1921, politik centruma, sin pismonoše iz Buxenhausena, ljudskošolski učitelj, pozneje uradnik, nato politik. 1918. l. je bil zastopnik v komisiji za sklepanje premirja, 1919./21. l. je bil državni finančni minister. 1921. l. je

padel kot žrtev hitlerjevskega atentata: ubili so ga, ker je podpisal »sramotne« pogoje premirja. Op. prev.) vpraša enega izmed njih za ime najbližjega kraja. Ta zmigne z rameni in odvrne: »Sem iz severne Francije in ne poznam te pokrajine!« Erzberger vpraša še dva uradnika vlakovega osebja in dobi isti odgovor, ki jim je bil od glavnega komandanta zapovedan. General v. Winterfeldt (pruski general, r. 1867., ki še živi. Op. prev.) domneva, da so v gozdu pri Compiègneu.

Po zajutruku vstopi princ Bourbonski v voz in prinese poročilo: »Maršal Foch je pripravljen, nemške zastopnike sprejeti ob devetih.«

Delegati imajo še dovolj časa. Erzberger se vrne v kabino in si okrtači obleko, tudi drugi uredijo svoje obleke. Oficirji si pripne redove in častne znake, v. Winterfeldt pripne poleg nemških redov križec častne legije, ki ga je dobil ob neki avtomobilski nesreči na francoskih manevrih. Grof Oberndorff sedi v jedilnem vozu in sestavlja izjavo, ki predlaga takojšnjo ustavitev sovražnega razmerja na vsej fronti.

Nekaj minut pred deveto pridejo ponje. V gosjem redu gredo po deskah, ki so jih položili na vlažna vla, k vlakom glavnega poveljnika zveznih armad. Trije navadni vozovi »Compagnie des Wagon Litse«.

V vozu maršala Focha stoji velika miza, na vsaki strani mize štirje stoli. Nemški zastopniki se morajo postaviti za eno izmed teh vrst s prošnjo, da počakajo. V. Winterfeldt opazuje generalštabne zemljevide zaveznikov, ki so ostali na mizi. Z enim pogledom preleti nevažne spremembe postojank pri Verdunu, tudi zaznamovane puščice, razpostavitve in gibanja na ostalih frontah, ki zaznamujejo napredovanje zveznih armad. Zdi se mu, da je iz zemljevidov razbral, da je umiku nemške sile uspelo priti v nove, zavarovane postojanke.

Točno ob devetih se pokaže za stekleno steno, ki oddeljuje eno stran voza, nekaj gospodov. Takoj nato se odpro vrata. Gospodje vstopijo, dva francoska armadna oficirja in dva Angleža v admiralskih uniformah, spremljajo jih tolmači in ordonančni oficirji. Eden izmed Francozov, majhen, okrog sedemdeset let star mož, se nalahko dotakne z roko svoje čepice in skopo pozdravi — maršal Foch.

Nemški delegati se priklonijo. Zaporednost ceremonij je bila v vseh podrobnostih določena vnaprej. Na maršalov migljaj se obrne tolmač k Erzbergerju in zahteva predložitev listin, ki jim dajejo opolnomočenost. Erzberger jih da preko mize. Tolmač jih vzame in jih preda maršalu, ki se spet umakne skupaj s šefom svojega štaba in enim angleškim uradnikom za stekleno steno, da listine prouči. Ostali ostanejo v vozu. Obrnejo se in gledajo skozi okna.

Nemci čakajo za svojimi stoli. Foch se kmalu vrne. Po tolmaču prosi Erzbergerja, da mu predstavi člane delegacije. Erz-

berger jih po vrsti predstavi. Foch je generala v. Winterfeldta že srečal pri velikih jesenskih manevrih francoske armade. Tudi z grofom Oberndorffom se je bil seznanil ob priliki uradnega sprejema v Parizu. Vendar ne pokaže nobenega znamenja, da ju je spoznal. Nato predstavi on člane zaveznikov: Admiral Sir Wemys, admiral Hope, general Weygand, tolmač-oficir Laperche.

Obe delegaciji zavzameta prostora. Foch s šefom generalnega štaba Weygandom, prvi angleški pomorski lord Sir Wemys s svojim štabnim šefom Hopejem na eni strani, tolmač Laperche na koncu mize. Dva druga častnika sedeta k malima mizama, ostali se umaknejo za stekleno steno.

»Kaj je privedlo gospode sem, kaj želite od mene?«

Erzberger odgovori:

»Nemška delegacija je prišla, da sprejme predloge zavezniške sile za premirje na suhem, vodi in zraku, na vseh frontah in vseh kolonijah.«

»Jaz nimam nobenih predlogov.«

Grof Oberndorff se obrne k maršalu: »Kako želi maršal, da se izrazimo. Ne obešam se na besede, rečem lahko samo, da prosi delegacija predloge za premirje.«

»Jaz nimam nobenih predlogov«, ponovi Foch. Oberndorff vzame v roko Wilsonovo noto: »Prišli smo na podlagi note z dne 3. novembra 1918., ki smo jo prejeli od predsednika Wilsona.« Bere nato v angleškem besedilu: »...da so vlade ZDA in vlade zaveznikov pooblastile maršala Focha, da sprejme opolnomočene zastopnike nemške vlade in da jih obvesti o pogojih premirja.«

»Pooblaščen sem te pogoje sporočiti, če nemški delegati zahtevajo premirje. Ali zahtevate premirje? Če ga zahtevate, potem vam lahko povem pogoje, pod kakšnimi ga lahko dosežete.«

»Zahtevamo premirje!« ponovi Oberndorff na usta položeno besedilo.

»Zahtevamo premirje,« ponovi Erzberger.

»Dal bom pogoje prebrati.« General Weygand odpre mapo s pogoji za premirje, ki so v prvi vrsti delo maršala in ki jih je v svojem prvem osnutku že pred štirimi tedni poslal predsedniku francoske republike, Georgeru Clemenceauju.

Ferdinand Foch:

Ob izbruhu vojne poveljuje general v Nancyju. Pet tednov pozneje ga pokličejo v Champagneo, kjer se mu v topovskem ognju Nemcev posreči postaviti oddelek armade in spet zamašiti 30 km široko luknjo, ki je nastala v francoski fronti. Ko je bila na Pariz merjena ofenziva ustavljena in so Nemce vrgli na Marne, pošljejo Focha na sever. Kot adjutant glavnega poveljnika Joffrea zbere razbite belgijske, angleške in francoske čete in jih ustavi za nekaj časa v flandrijski dolini. Istočasno postavi vso pokrajino, po kateri bi Nemci prodirali, pod vodo s tem, da odpre zapornice pri Nieuportu, in drugi pohod — to pot usmerjen na Calais in kanalsko obrežje — obtiči v močvari.

V defenzivi se je izkazal Foch kot mojster. V ofenzivi je odrekel. Po izgubljeni bitki ob Sommei odstavijo glavnega poveljnika Joffre-a, z njim generala Focha, ki ga izločijo od vsake vojaške akcije. Toda Foch se naseli v vojnem ozemlju. Ko mu spet zaupajo posebne naloge, ga pokličejo kot vojaškega svetovalca v Pariz. Njegov nasvet je: počakati, da pošlje Amerika dovolj ljudi in materiala in da bodo moči uravnovešene, nato enotni napad vseh zaveznikov. Te misli se oprime. Vedno znova zahteva na konferencah, v notah na različne vlade — enotno glavno poveljstvo. Šele spomladi 1918., ko je grozilo, da bo ključ postojank, Amiens, ki je držal zvezo z angleško armado, padel v roke Nemcev (Anglija je že poslala ladje za odpravo svojih čet) se je uresničila ena točka njegovega načrta. Enotno vodstvo je bilo vpostavljeno. In Foch je bil imenovan za najvišjega poveljnika.

Clemenceau je pozneje pripovedoval o volitvi Focha: »Vzel sem, kogar sem dobil. V Doullensu sem moral izbirati med dvema možema. Eden izmed njiju mi je dejal, da smo že odpravljeni ... Drugi pa je kot norec letal po sobi gori in doli in se je hotel boriti. Tedaj sem si dejal, poskusimo s Fochom, potem umremo vsaj z orožjem v roki! Mirnega, pametnega moža, Pétaina, sem pustil. Vzel sem norca, ki je bil Foch. Pobesneli nas je rešil!«

Že uro in trideset minut potem, ko je prevzel Foch glavno poveljstvo, je došel v štirideset kilometrov oddaljeni glavni stan bližnje francoske armade. Med tem je že opravil en razgovor in zajutrak. Zvečer je že obiskal vse armadne voditelje in jim dal nova navodila. Še kasno zvečer je oddržal konferenco v Parizu. Drugi dan je bil spet na fronti.

Teden dni potem je bil nemški napad zlomljen. Zdaj sledijo obupne nemške ofenzive v Flandriji, pri Reimsu. Foch se zadovolji z obrambo.

Kljub že obstoječi premoči v številu in materialu na zapadni fronti, kljub napadom nestrpnega Clemenceauja, kljub paničnim nastrojenjem, ki so rasla v Franciji, čaka Foch, dokler ni zaradi dotoka iz Amerike in vsega sveta postala dnevno rastoča nadmoč nad Nemčijo, ki se je sama izčrpala, popolna.

Šele potem udari.

Julija 1918. uderejo iz compiegneškega gozda — istega gozda, kjer se zdaj vršijo pogovori o premirju — rezerve, ki jih je Foch pripravil v popolni tišini.

Nemci so premagani.

Strti so — na Marni, pri Montdidierju, Rozieresu, pri Armentiersu, pri St. Michelu. Hindenburgova postojanka pade. Hundingova postojanka sledi. »Zakon akcije« je prešel od Nemcev k zaveznikom. In 5. oktobra zahteva Ludendorff od nemške vlade takojšnje premirje. Zavezniki še ne preidejo v splošno ofenzivo, toda v delnih ofenzivah od Flandrije do Lotharingije premikajoči se pohod armad se ne ustavi več na nobenem mestu.

Zavezniki ženejo pred sabo 200 divizij nemške vojske. V treh mesecih jim odvzamejo 7990 častnikov, 355.000 vojakov, 6215 topov in 38.622 strojnih pušk.

Nobenega resnega odpora ni več.

In Foch pripravlja prehod zaveznikov čez Ren, predor Italijanov na južni fronti, pohod na Berlin in klasičen zaključek vojne v osrčju premagane dežele, bitko narodov na prostoru Leipziga ali Dresdena, ki naj okrona štiriletno borbo.

Istočasno setavlja pogoje premirja.

Ministrskemu predsedniku Clemenceauju pošlje načrt, ki ga je kakor vse, kar je presegal njegov enostavni, matematično usmerjeni duh, moči izraziti s kratko formulo. Z rezkim zvokom vrže besedo — »Le Rhin!«. »Kakor trikratno bobnanje«, trdi Clemenceau. Ren je postal osrednji pojem Fochevih pogojev za premirje. Ren mora biti v bodoče meja dežele!

Njegovim vojaškim sodelavcem, državnikom Antante, vojskovodjem zmagovalnih armad, vsem odgovornim osebnostim buči v ušesih to enozložno, grozljivo enostavno Fochovo geslo. Proti svaračemu glasu angleškega maršala Haigha, proti pomislekom Poincaréja in neodločnemu stališču Lloyd Georgesa, ki smatrata, da nemške armade niso zadosti poražene, da bi jim bilo moči naložiti tolikanj ostre pogoje, proti nasvetu tistih državnikov, ki sklepajo, da bodo Nemci zavrnili težke pogoje premirja in se istočasno sklicevali na Wilsonovih 14 mirovnih točk, ter da bo v nemških deželah izbruhnila revolucija in bodo padle tamošnje vlade — proti vsem prerine Foch svoje zahteve v vseh njihovih bistvenih točkah.

Wilsonova posredniška vloga gre h koncu.

Težišče pogajanj se spet pomakne v Evropo.

V Parizu določijo pogoje premirja zastopniki zavezniških vlad, »ki ne vidijo nobenega razloga, odbiti načelo 14-tih točk kot mirovno osnovo, pridržujejo pa si pravico, eno ali drugo poudariti ali izpremeniti, če smatrajo, da je to upravičeno«.

Od seje do seje predajajo zahteve, ki se imajo izročiti Nemčiji. Francija zahteva večno gospodarsko in vojaško varstvo proti svojemu vekovnemu sovražniku. Anglija zahteva razbitje nemške kolonialne države in razpustitev nemške mornarice. Zastopniki 28-tih zavezniških sil sede ob pogodbni mizi in vsi zahtevajo zmerom večji delež na plenu, ki ga je treba razdeliti.

(Dalje prihodnjič.)

NOVOSTI NA KNJIŽNEM TRGU SLOVENSKE MLADINSKE LITERATURE

Tudi letos prednjači na polju naše mladinske književnosti Mladinska Matica in to ravno po svoji kakovosti. Zadnje je posebne važnosti. Vse do danes smo bili navajeni srečavati v naši mladinski literaturi stvari, ki so na več ali manj posrečen način obravnavale bajeslovno

snov, ali pa so se mladini nudile knjige z zgodbami in povestmi, ki niso imele s sodobnim življenjem nikake zveze. Slovenski literatje so v svojih delih namenoma varali mladino, jo opajali z dogodki neresničnega sveta, jo zamamljali z visokoletnimi frazami in skušali na vse mogoče načine odvrniti njen pogled od resničnosti. Pedagogi in literatje so v tisku in kavarnah dokazovali, kako neločljivo je otrokovo psihično življenje povezano z bajnim, pravičnim svetom. In gorje onemu, ki bi trdil drugače. Takoj so ga razkričali kot hudega duha, ki trga brezskrbno mladino, up naroda, iz objema njenih sanj in jo hoče zastrupiti s kruto brutalnostjo sedanjosti.

Da otroci sami mislijo drugače, so dokazali letos, ko so se tako rekoč uprli običajni mladinski literaturi.

Ta svoj upor so izpovedali v letošnjih »Kresnicah« Mladinske Matice, ki jih je uredil Josip Ribičič. To se je zgodilo na preprost, odkritosrčen način, a tako solidarno in energično, da je sam urednik moral priznati v uvodu, da naša mladina »... ne govori več o vilah in palčkih, o metuljčkih in rožicah, iz njenih besed se čuti utrip resničnega življenja«. Na urednikov poziv so namreč letošnje »Kresnice« otroci sami napisali. V njih so pokazali svoj resnični obraz, svoje poglede na življenje in svoje težnje. Zato ostane ta zvezek »Kresnic« po posredni urednikovi zaslugi dokument historične važnosti za slovensko mladinsko literaturo. Vzemite in berite jih vsi oni, ki zagovarjate tisto bedasto pravično kvasenje in sramujte se, da so otroci naprednejši od vas.

France Bevk je letos izdal pri Mladinski Matici povest »Tovariša«. Na osemdesetih straneh napeto obravnava vsakdanjo zgodbo dveh proletarskih dečkov. Pred čitateljem vstajajo slike iz umazanih predelov goriškega predmestja — Via Ascoli, Piazza Corno. V tem ozračju, ki smrdi po cunjah, prahu, gnilobi, vlažnosti, plesnobi in stoječi vodi, se odigrava zgodba, ki pripoveduje, kako sta dečka, prisiljena vsled svoje napačne vzgoje in vpliva socialnega položaja ukradla revni branjevki denar. Potek dejanja je vseskozi psihološko in socialno utemeljen, le konec je absolutno negativen. Kljub temu spada povest med doslej najboljša slovenska mladinska dela.

Slikanica »Kapljice« (risal Edo Deržaj, besedilo Anice Černejeve) skuša s pomočjo risb pokazati kroženje vode v nazorni zabavni zgodbi. Ideja je dobra, ker ima praktičen pomen, izvedena pa je bolj medlo.

Najboljša knjiga letošnje izdaje M. M. je »Potovanje skozi čas. Oris gospodarske zgodovine za mlade ljudi.« Napisal jo je Edo Kardelj. V knjižici je pisatelj točno znanstveno podal zgodovino človeške družbe od pradobe do danes. Izogibal se je vsake sentimentalnosti in filozofiranja, ter na tak način ustvaril kritičen pregled nastajanja in razvoja človeške družbe na ekonomski podlagi. Vse je povedano jasno in razumljivo, a obenem tako napeto, da bo deca knjižico z zanimanjem čitala. Škoda je samo to, da se pisatelj radi omejenega prostora ni mogel spustiti v nekatere važne podrobnosti. Dobro bi storil, če bi jih morda na sličen način obdelal v prihodnjem letniku »Našega roda«. S tem bi lahko temeljito izpolnil svoje letošnje delo in ga tako dvignil na ono višino, ki ga po svoji zasnovi zasluži. Njegova knjižica je vsakakor edinstven poizkus te vrste v slovenski mladinski literaturi, zdrav, močan in primeren času, v katerem živimo. Mnogo bo koristila slovenski deci, še več pa slovenskim učiteljem, ki gledajo na zgodovinska dogajanja skozi idealistične in metafizične naočnike.

Letošnje knjige Mladinske Matice so dokazale, da smo tudi Slovenci zmogni dobre mladinske literature. Samo pravilno izbirati je treba. Najno je, pretrgati s tradicijo in kreniti na nova pota. Težnje, ki jih je mladina izpovedala v letošnjih »Kresnicah«, naj postanejo uredništvu M. M., pa tudi drugim izdajateljem mladinskih knjig, kašipot k temu cilju.

Adam Milkovič je iz »Našega roda« ponatisnil svojo zgodnico »Medved Markec«. Izšla je v tiskarni Slatner v Kamniku. Je to že precej banalna storija o medvedku, ki uide komedijantom, na svojem begu srečuje in občuje z ljudmi in živalmi ter končno po golem naključju reši tudi medvedko, svojo mater. Do tod bi bilo vse v redu, kajti motiv iz živalskega življenja ima lahko pod spretnim peresom velik vzgojen pomen. Toda Milkovič je svojo povest, ki naj bi po pravem slikala odnose živali do narave in človeka ter obratno, namešal bajeslovno snov ter se na ta način namenoma odmaknil od resničnega življenja. To je nekako tako, kakor če bi sladko ljutomersko starino pomešal s kisom. Gospod Milkovič, prečitajte letošnje »Kresnice! Ne bo vam žal.

Franc Leskovšek v Celju je založil knjižico »Mrtvi meni«, ki jo je napisal Josip Korban. V njej je nanizanih deset zgodb izpod Mrtvega meniha, gore v Savinjskih Alpah. Korban se v njih s hudomušnim nasmehom obregne ob dejanja in nehanja »trške gospode« in gorjanskim kmetov. Najboljše v vsej zbirki je »Ciganček Marko«, v kateri je pisatelj z ljubeznijo naslikal, koliko čuta za solidarnost je v naših otrocih, ki ga pa pozneje način današnje vzgoje s trdo roko zamori.

Jože Slokan.

Opomba uredništva: Avtor »Pesmi iz noči«, Rudolf Rojc, je naveden mlad delavec iz neke ljubljanske tovarne.

August Cesarec: Bjegunci. Roman. Zagreb 1933. — Cesarec popisuje v svojem romanu usodo skupine naših rojakov, »beguncev«, ki so jih naše razmere pregnale zdoma in so se našli v Pragi. Med njimi najdemo Buljuza, fanatičnega revolucionarja, ki se je boril v ruski in madžarski revoluciji, delavca Stojanića, ki je zbežal iz upora proti vojnim grozotam, dva intelektualca: sprva omahljivega literata Korena, ki se kasneje prerodi v naprednega borca, ter Višnjicia, ki je bil za časa Avstrije nacionalni junak, zdaj pa je aktiven član delavskega pokreta. Naposled studentka Buga, glavna osebnost, ki tragično umre prav tedaj, ko je bila na tem, da se idejno razvije do kraja.

Kljub vsej zanimivosti, vzlic psihološki neoporečnosti pa je delo fabulistično preskromno; to je glavna hiba tega romana. Dejanja skoraj ni: osebe se kretajo v družbi ali posamič, mislijo, govorijo, se bore v sebi in z drugimi, se notranje prerajajo ali pa ostajajo na isti negativni ploskvi kakor poprej — a vse to ni zakonito, organsko navezano na nek nujen potek dogodkov, ali pa so ti dogodki tolikanj redki, da je ta zveza premalo otipljiva. Tako trpi vsa arhitektonika romana. Zdi se, da je bil Cesarju osrednji problem razkroj meščanske družine (pojavi, ki je bil pri nas zlasti opazen v prvih povojnih letih — in tedaj se tudi dejanje »Bjeguncev« godi) in usoda mladih ljudi, ki jim je ta razkroj nakopal deklasiranost in ki so se po večini preko brezdomstva in pesimizma razvili do napredne ideologije (Buga). Ta razkroj je Cesarec izvrstno pogodil: sijajne so postave kakor je n. pr. Bugina mati, ta lažna meščanska intelektualka, šestokrat ločena in omožena žena, zastopnica puhlega meščanskega feminizma, mimo vsega tega pa zavoljo svojega brezobzirnega egoističnega individualizma tip najslabše matere, ki si jo je moči misliti, čeprav se neprenehoma sklicuje na to materinstvo in tiransko silo hčer v svoje tirnice — kar vse je v sodobni meščanski družini domala reden pojav; prav tako je pisatelj izvrstno podal Buginega očeta, slabotnega meščana, ki so mu edina skrb seksualni užitek. Sploh je celotno ozračje družinskega razsula v naši provincialni malomeščanski sredini podano zelo jasno in otipljivo.

Ali vse to se godi v preteklosti. Kakor hitro pa preide Cesarec k dejanju samemu, se izgubi v nekakšno fragmentarnost. Zgodba izgubi

svojo notranjo vzmet: dogajanje. Razen Buginega spopada z materjo se ne zgodi prav nič odločilnega. Morebiti se je pisatelj preveč omejil v obsegu. Tako ni mogel pokazati doslednega razvoja glavne osebnosti. Buge, pa tudi njena tragična smrt, še preden je mogla postati ideološko izgrajena boriteljica za novo življenje, ni zadosti nujna, je zgolj slučajna. Res da jo pisatelj pripisuje povsem stvarnim okoliščinam: precejšnji bedi, v kateri puščajo živeti Bugo njeni starši, čeprav njim samim ni najmanjše sile; ali takisto je Cesarec ta moment samo nakazal in zagadelj ni zadosten za smiselno utemeljitev tragičnega Buginega konca, ki se celó bije s celotno zasnovo romana. Tudi povest o Korenovem prerobenju pogrésa ogródja v dejanju in zato opis njegove poti na praški Petrin celó nekam utruja. Slednjič je iz istih vzrokov čutiti raztrganost med zgoraj omenjenim osnovnim problemom (razkroj meščanske družine) in drugim važnim motivom: begunstvom vseh teh borcev, ki so za svoje ideje morali v svet. Posledica preozke kompozicije in preohlapne fabule je takisto neplastičnost nekaterih osebnosti (na pr. Višnjic).

V posameznostih je roman navzlic tem napakam dober. Včasih ume Cesarec z nekaj potezami oživeti izredno žive podobe (lahkoživec Miller itd.). Roman je pisan nenavadno vestno in s prijetno predanostjo. Najsi tudi je nazadnje problem teh »beguncev«, kakor ga je pokazal Cesarec, nekoliko odmaknjen od naših dni, je ta roman vendarle dragocen dokument za zgodovino delavskega gibanja v prvih povojnih letih pri nas. Psihologija je, kakor smo že omenili, brezhibna, idejna vrednost romana je nad slehernim ugovorom. — I. B.

Nagrado za tri najboljše drame razpisuje Dramski Studio Narodnega gledališča v Zagrebu. Pogoji so: 1. Drame morajo odgovarjati idejnem smernicam Dramskega Studia, ki stremi za tem, da uprizorja dela sodobne scenske vrednosti, ki obravnavajo in tolmačijo štremljenja, dogajanja in potrebe našega časa. Gledališče mora biti zrcalo življenja. 2. Za natečaj pridejo v poštev samo dela, ki še niso bila niti uprizorjena niti tiskana. 3. Rokopisi morajo biti pisani v čitljivi pisavi ali prepisani s strojem, ter podpisani s pseudonimom ali zaznamovani s šifro. Poleg rokopisa je treba vpsolati še v posebni, dobro zapečateni kuverti pravo ime in naslov pisatelja. Po izglasovanem rezultatu se bo objavilo ime nagrajenca. 4. Zadnji rok za oddajo rokopisa je 31. december 1934. 1. Rokopise je treba poslati na naslov: Dramski Studio Narodnog kazališta (Sekretar Predrag Milanov) Zagreb, Narodno kazališče. 5. Nagrade so tri in to: prva 1000 Din, druga in tretja po 500 Din. 6. Nagrajena dela bodo sprejeta v repertoar Dramskega studia, ki jih bo uprizoril v Narodnem gledališču v Zagrebu. 7. Juryjo bodo tvorili: dva zagrebška pisatelja, gledališki strokovnjak izven Studia in trije člani Studia. Istočasno z rezultatom bodo objavljena tudi imena članov juryja. — K natečaju so vabljeni tudi slovenski pisatelji.

Prejeli smo: **Marijan Detoni:** Ljudi sa Seine. 30 linorezov. 1934. Znani hrvaški slikar je izdal mapo, ki prinaša 30 prizorov iz življenja breždomovincev ob Seini. O delu spregovorimo prihodnjic, za danes ga toplo priporočamo.

A. Novikov-Priboj: Slana Kupelj. Roman. Prevel Stjepan Kranjčević. Zagreb 1934. Biblioteka »Nova knjiga«.

Karl Marx: 18. Brumaire. Izdala »Nova knjiga«. Ljubljana, Miklošičeva cesta 13. Naročajte!

Ivan Gol-Voj: Človek, ki prihaja. Samozaložba. Ljubljana.

Vse, ki nam še dolgujejo na naročnini, prosimo, da jo takoj poravnajo!

upravitelja s tročlanskim konzorcijem (Zugwitz Anton, Noč Anton in Dolinar Anton)). Podružnično imetje, ki smo ga spravili Jeseničani skupaj, se razgublja in sicer za Svobodo — Javornik, za SMRJ — Jesenice in splošno gospodarsko in kons. zadr. Jesenice. S slednjima upamo, da se bomo sporazumeli. Res je, da pripada glasom formalnih pravil zveze Svoboda imetje naše podružnice v pravnem oziru njej sami; v socialističnem oziru pa resnično Jeseničanom, kar enako misli tudi nekaj Javorčanov. Do naše obnove je bil Delavski dom kakor opustošen. Do danes spi na Jesenicah do 1200 knjig broječa knjižnica, katero je v vsakem pogledu dvignil na to višino jeseniški proletarijat. K vsem tem dejstvom pa mi vendar ne bomo obupali, čeravno se moramo boriti z najraznovrstnejšimi težkočami nasprotnikov in gospodarskih ter materialnih zahtev, ki so z novo ustanovo nastale. Stopili smo namreč praznih rok v novo društvo. Vendar bomo vse premagali. Napravili smo sklep za ustanovitev nove delavske knjižnice, obnovili smo dramatično delovanje in športni, šahovski, foto-amaterski, pevski odsek, ter odsek za atletiko. Obnavljamo tudi prosvetno delo s predavanji itd.

Postavili pa smo si naslednje načelne parole: v »Enakost« je mogoče dostop vsakemu, ki ne deluje proti njej in ni član kake meščanske, malomeščanske ali pa razredno nasprotujoče kulturne organizacije. Oficijelno se bomo udeleževali razrednih prireditvev le takrat, kjer in kadar bo splošna načelna enotnost v duhovnem naziranju v njih zapopadena in kadar njih delo ne bode več onečaščalo socialistično-marksistične tendence. Hočemo iskrenega socialističnega delovanja; nikogar pa ne bomo trpeli v svoji sredi, ki bi nam hotel zlonamerno škodovati v našem kulturnem delovanju ali podtikati kako nezakonitost itd. Hočemo obdržati vse stare vezi s podružnicami Svobode. Sočasno pokrenjemo akcijo za ustanovitev Delavske športne podzveze socialistične smeri z apelom na vse podružnice Svobode, kakor smo to že enkrat centrali Svobode predlagali. V kolikor nam je znano, obstoja le Pevska delavska podzveza. Razni odseki zveze Svoboda so včlanjeni v meščanskih podvezah z čisto nasprotnimi stremljenji. Zakaj bi ne gradili svoje lastne stavbe?

Priznavamo centralno delovanje in centralno povezanost v socialističnem demokratičnem duhu ter bomo delali z vsemi močmi za uveljavitev splošne povezanosti v delavskem in ljudskem gibanju v socialistični stvari. Krivičen diktat pa odklanjamo in ga hočemo streti, pa naj pride od katere koli strani. Vladati mora le sporazum. Apeliramo na ves kulturni in socialistični proletarijat, da nas podpre! Smo na potu k utrjevanju delavskih vrst.

V pričakovanju vaših odgovorov vas vse sodružno pozdravljamo!

Na Jesenicah, v oktobru 1933.

Sprememba predsedstva. Na mesto dosedanjega predsednika St. Bokala je bil v začetku julija izvoljen s. Jožko Gregorčič.

Gledališko sezono 1934/35. otvorimo 23. septembra s Cankarjevo dramo »Jakob Ruda«. — Pevski zbor pridno pripravlja koncert, na katerem bo izvajal tudi nekaj skladb pevovodje s. Rinalda.

Kulturni škandal. V času, ko je Goebels zajahal svojega konjička in se je izkazala kulturnost fašizma v grmadah, ki so požrle knjige progresivnih književnikov in znanstvenikov, je centrala »Svobode« razpustila našo podružnico. Zaprla je tudi knjižnico, ki še zdaj ni odprta. Pol drugo leto že trohne knjige največje jeseniške in ene največjih gorenjskih knjižnic. Velik čitateljski krog se je razkropil. Škoda, ki je nihče ne bo povrnil, je vedno večja. Zadnja leta smo knjižnico sistematično organizirali, da je dobivala vse nove knjige in sproti zadovoljevala čitajoče občinstvo. Podčrtavamo dejstvo, da se je vzdrževala z nizko izposojevalnino (mesečno 300 do 500 Din), ki se je uporabljala izključno za nabavo novih knjig. Zdaj ni ne dohodkov ne knjig; nabavljene, s pritrganimi dinarji jeseniških proletarcev plačane knjige

so pa že drugo leto zapečateni. Naše delavstvo je oropano čitanja in tudi knjižnice, ki jo je z lastnimi žulji ustvarilo ter dvignilo na dosedaj višino. (Kdor hoče danes čitati, mora hoditi v druge, mnogo manjše knjižnice in podpirati meščanske organizacije, kar je spričo dejstva, da je v Delavskem domu velika knjižnica, naravnost sramotno.) »Pravno« je knjižnica last centrale »Svobode« v Ljubljani, dejansko pa ne pripada nikomur drugemu, kakor »Enakosti«. Mi smo razpuščeni Svobodaši, ki smo vršili izobraževalno delo med jeseniškim proletariatom vse do razpusta s strani centrale in ga zdaj vršimo s podvojenimi silami. Mi smo ustvarili knjižnico, dobro se zavedamo svojih nalog, zato ne moremo molčati, da je tako dolgo zaprta, kar je za Jesenice kulturni škandal, za »sodruge«, ki so jo zaprli, pa nepopravljiv greh. Ti se po potrebi kaj radi sklicujejo na Marksa in tudi na Cankarja. Naj nam povedo, ali je marksistično, onemogočati delavstvu izobrazbo in se lastiti tujega dela. »Čigava je jablan — ali tistega, ki jo je sadil in cepil, ali pač tistega, ki je klatil jabolka, ko so dozorela?« sprašuje posvetno gosposko Cankarjev hlapec Jernej! Mi pa vprašamo: »Čigava je knjižnica?! Do kdaj bo še zaprta?! Kdo povrne gmotno in duševno škodo, ki je vedno večja?!« Knjižnica se mora odpreti, pa tudi vprašanje končnega lastništva naj se takoj uredi! In sicer ne advokatsko, ampak proletarsko, socialistično!

Redni članski sestanki se vrše vsako drugo sredo. Poleg obravnavanja društvenega dela smo uvedli tudi redna predavanja za članstvo. Prvo je bilo o zgodovini delavskega kulturnega gibanja v Sloveniji, zdaj se pa vrši ciklus predavanj iz zgodovine socializma in socialnih bojev. — Letošnjo pomlad smo priredili tudi tri velike izlete: na Poljane pri Gorjah, k Peričniku v Vratih in k Valvazorju pod Stolom.

Opomba uredništva: Radi pomanjkanja prostora smo morali odložiti več važnega in zanimivega gradiva za prihodnjo številko. Sotrudnike prosimo, da nam najkasneje do vsakega 15. v mesecu pošljejo pripevke, ker sicer ne morejo iziti še v isti številki.

TISKARNA „SLOVENIJA“ D. Z. O. Z.

LJUBLJANA

WOLFOVA UL. ŠT. 1

Izvršuje vsa v tiskarsko stroko spadajoča dela po zmernih cenah. — Časopisi, knjige, revije, brošure, vabila, letaki, plakati itd. Zaloga beležnih koledarjev.

TELEFON 27-55

Uprava in uredništvo: Mestni trg 6-II. — Lastnik, izdajatelj in urednik: Bratko Kreft, Mestni trg 6-II. — Odgovorni urednik: M. Vičič, Idrijska ul. 13. — Štev. čekovnega računa »Književnosti« je 16.320. — Naročnina se plačuje v štirih obrokih po 15 Din. — Celoletna naročnina je 60 Din (za inozemstvo 80 Din). Posamezna štev. 7 Din. — Rokopisi se ne vračajo. — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani. Predstavnik A. Kolman.